

**Perhetekijöiden merkitys lapsen koulupolun
muodostumisessa**

Ada HUUHTANEN

Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma

Artikkelimuotoinen

Syyslukukausi 2024

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Huhtanen, Ada. 2024. Perhetekijöiden merkitys lapsen koulupolun muodostumisessa. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 52 sivua.

Tutkimuksessa tutkin perhetekijöiden merkitystä lapsen koulupolun muodostumisessa. Perhetekijöillä on moninainen vaikutus lapsen koulupolkuun. Sosioekonomiset perhetekijät ovat yhteydessä oppimiseen ja oppimistuloksiin, ja lapset saavat kotoaan erilaisia oppimisen edellytyksiä, kuten tukea koulunkäyntiin ja oppimista tukevia aktiviteetteja. Perhe vaikuttaa lapsen koulupolkuun ja koulutusvalintoihin myös arvojen ja uskomusten kautta.

Tämän laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, millaisia merkityksiä tutkittavat ovat antaneet perheelleen koulupolun muodostumisessa. Aineisto on osa Koulupolku-hanketta. Tutkittavina ovat 17 nuorta aikuista, jotka ovat kertoneet omasta koulupolustaan sekä niistä perhetekijöistä, jotka he ovat kokeneet merkityksellisiksi koulupolullaan.

Tulokset jakautuivat koulunkäyntiä ja koulutusvalintoja koskeviin sekä myönteisiin että kielteisiin merkityksiin. Perhetekijät kytkeytyivät erityisesti koulunkäyntiin ja koulutusvalintojen tekemiseen annettuun tukeen, kotiympäristön turvallisuuteen ja tasapainoisuuteen sekä luottamukseen ja avoimuuteen vanhempien ja lasten välillä.

Tutkimus osoittaa perhetekijöiden olevan monenlaisilla eri tavoilla merkityksellisiä suomalaisten lasten koulupolun muovautumisessa. Lapsen koulupolun muodostumista on mahdollista tukea kiinnittämällä huomio perheen antaman koulunkäynnin tuen laatuun, kotiympäristön tasapainoisuuteen sekä vanhempien ja lasten välisen luottamussuhteen rakentamiseen.

Asiasanat: koulupolku, koulutusvalinnat, kotiympäristö, vanhempien osallistuminen

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Perhetaustan merkitys koulunkäynnissä ja oppimisessa	5
1.2 Koulutusvalintojen muovautuminen ja perhetaustan merkitys.....	10
1.3 Tutkimustehtävä	12
2 TUTKIMUSMENETELMÄT	14
2.1 Tutkimuskonteksti	14
2.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu	15
2.3 Aineiston analyysi	16
2.4 Eettiset ratkaisut.....	20
3 TULOKSET	22
3.1 Myönteiset koulunkäynnin kannalta merkitykselliset perhetekijät.....	22
3.2 Kielteiset koulunkäynnin kannalta merkitykselliset perhetekijät	26
3.3 Myönteiset koulutusvalintojen kannalta merkitykselliset perhetekijät	29
3.4 Kielteiset koulutusvalintojen kannalta merkitykselliset perhetekijät ...	31
4 POHDINTA	34
LÄHTEET	42
LIITTEET	50

1 JOHDANTO

Suomalainen koulutusjärjestelmä on maksuttoman koulutuksen avulla tavoitellut koulutuksellista mahdollisuuksien tasa-arvoa. Järjestelmä on pyrkinyt tasamaan perhetaustojen eroja ja takaamaan sosiaalista liikkuvuutta. Tästä huolimatta perhetaustalla on Suomessa merkittävä vaikutus siihen, kuinka hyvin oppilas menestyy koulussa ja millaisia koulutuksellisia valintoja hän tekee. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (2020) selvityksen mukaan perhetaustan yhteys koulutusvalintoihin on voimistunut, ja yhteys näkyy erityisesti siinä, hakeutuuko oppilas peruskoulun jälkeen lukioon ja suorittaako hän ylioppilastutkinnon. Lisäksi uusimmat PISA-tulokset vuodelta 2022 osoittavat, että vanhempien sosioekonomisen taustan yhteys oppimistuloksiin on voimistunut (Ahonen & Hiltunen, 2023).

Vaikka perhetaustan merkitys koulutusvalinnoissa ja kouluttautumisessa on edelleen kansainvälisesti tarkasteltuna Suomessa pienempi kuin monessa muussa maassa (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2020), on kehitys yhteiskunnallisesti huolestuttava ja eriarvoisuutta lisäävä. Pisa-tulokset kertovat oppimistulosten voimakkaasta eriytymisestä, sillä vuodesta 2000 vuoteen 2018 erot heikoiten lukemisessa suoriutuneen kymmenyksen ja parhaiten suoriutuneen kymmenyksen välillä ovat kaksinkertaistuneet (INVEST, 2023). Oppimistulokset ovat laskeneet erityisesti niillä oppilailta, joilla on alhainen sosioekonominen tausta, kun korkeimmista sosioekonomisista taustoista tulevien oppilaiden tulokset eivät ole juurikaan laskeneet (INVEST, 2023)

Lazarides ja tutkijakumppanit (2015) ovat todenneet, että vanhemmilla on suuri merkitys siinä, millaisia asioita lapset näkevät mahdollisiksi omassa tulevaisuudessaan. Tässä tutkielmassa kartoitetaan suomalaisten nuorten aikuisten kokemuksia siitä, millä tavoin erilaiset perhetekijät ovat muovanneet heidän koulupolkuun. Perhetekijöiden merkitys lapsen koulupolulla on aiheena laeva ja vaikutukset kauaskantoisia: jopa koko elämän suuntaa määrittäviä. Tässä tutkielmassa aihetta lähestytään sekä niiden perhetekijöiden kautta, joilla on yhteys

koulunkäyntiin ja oppimiseen, että niiden perhetekijöiden kautta, jotka vaikuttavat yksilöiden koulutusvalintojen muovautumiseen. Tutkimusaineisto koostuu 17 nuoren aikuisen haastatteluista, joissa haastateltavat ovat kuvailleet merkityksellisiä asioita koko koulupolkunsa ajalta. Haastatteluaineiston reflektiivinen ote mahdollistaa koulupolun tutkimisen laajana, varhaisaikuisuuteen asti ulottuvana kokonaisuutena.

Perhetekijöiden merkitystä lapsen koulupolulla on tärkeää tutkia, sillä on ratkaisevaa hahmottaa ja ymmärtää laajemmin sitä, millä tavoin erilaiset perhettä ja vanhempia koskevat tekijät vaikuttavat yksilöiden koulunkäyntiin niin myönteisesti kuin kielteisestikin, sekä miten nuo tekijät voivat pidemmällä aikavälillä vaikuttaa myös koulutusvalintoihin ja koko koulupolun muodostumiseen. Uusia näkökulmia aiheesta tarvitaan, jotta suomalainen koulutusjärjestelmä voi ottaa paremmin huomioon perhetaustojen antamat lähtökohdat, tasoittaa oppimisen eroja ja taata koulutuksellisen tasa-arvon toteutumisen myös tulevaisuudessa.

1.1 Perhetaustan merkitys koulunkäynnissä ja oppimisessa

Vanhempien ja perhetaustan vaikutus lapsen koulupolkuun on moniulotteinen, ja perhetekijöiden tarkastelu onkin syytä aloittaa rakenteellisista perhetekijöistä. Yhteiskunnallisesti perhetekijöiden vaikutusta koulupolkuun, oppimiseen ja kouluttautumiseen tutkitaan usein perheen sosioekonomisten tekijöiden, kuten koulutustaustan, työllisyyden ja varallisuuden kautta. Perheen korkean sosioekonomisen taustan on havaittu olevan myönteisesti yhteydessä oppilaiden osaamiseen luonnontiedeaineissa (Pulkkinen ym., 2018; Vettenranta ym., 2016) ja erot osaamisessa voivat vastata jopa kahden lukuvuoden opiskelua (Pulkkinen ym., 2018). Perheen sosioekonomisella asemalla on myös suora yhteys lukutaitoon (Leino & Nissinen, 2018) sekä oppimista mahdollistaviin asioihin, kuten minäpystyvyyteen ja motivaatioon (Pulkkinen ym., 2018). Sosioekonomisilla perhetekijöillä on lisäksi yhteys koulupoissaoloihin, sillä luvattomat poissaolot ovat yleisempiä sellaisilla oppilailta, joiden vanhemmilla on matala koulutustausta tai haastava työllisyystilanne (Autio ym., 2018).

Oleellinen perheen sosioekonomista asemaa kuvaava tekijä on vanhempien koulutustausta, ja sen yhteyttä koulutuspolkuihin onkin tutkittu runsaasti. Suomessa koulutuksen on maksuttomista koulutusmahdollisuuksista huolimatta havaittu periytyvän sekä korkeakoulutuksen että perusasteen varaan jäämisen osalta (Witting, 2016). Koulutustaustan periytyvyyden lisäksi on tutkittu vanhempien koulutustaustan merkitystä lapsen taitojen kehitykselle. Äidin korkealla koulutustaustalla on havaittu olevan myönteinen yhteys lasten varhaiseen lukutaitoon sekä pojilla että tytöillä (Manu ym., 2023). Korkeammin koulutettujen äitien onkin havaittu harjoittavan enemmän erilaisia lukutaitoa kehittäviä aktiviteetteja lastensa kanssa (Kluczniok ym., 2013).

Perheen sosioekonominen asema ja vanhempien koulutustausta oppimistulosten ja lapsen koulupolun muodostumisen selittäjinä eivät itsessään kuvaa riittävän tarkasti niitä mekanismeja ja ulottuvuuksia, joilla vanhemmat vaikuttavat lastensa koulupolun muodostumiseen: sosioekonominen asema kun ei kuvaa sitä, mitä prosesseja perheen sisällä käytännössä tapahtuu, jotka ovat merkityksellisiä esimerkiksi oppimisessa. Kuvaavampia seikkoja ovat muun muassa vanhempien tuki lapsen koulunkäynnille, vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatu sekä perheen arvot (Harju-Luukkainen ym., 2018). Perheen tarjoama kulttuurinen pääoma, jota on mitattu esimerkiksi kotona olevien kirjojen, soitinten ja taiteen määrällä, on erityisen merkityksellinen sosioekonomisen taustan vaikutusten siirtymisessä lasten oppimistuloksiin OECD-maissa (Wang & Wu, 2023). Bourdieun (1977) esittämän teorian mukaan perheeltä saatu kulttuurinen pääoma tarjoaa tärkeitä tietoja ja käytännön taitoja, jotka siirtyvät koulunkäyntiin ja oppimistuloksiin. Kulttuurisen pääoman vaikutukset myös kumuloiduvat sukupolvelta toiselle (Jaeger, 2011). Lisäksi vanhempien koulunkäyntiin antama tuki on merkittävä resurssi, jolla on vaikutusta oppimistuloksiin. Tukea on tutkittu esimerkiksi vanhempien lastensa koulunkäyntiin osoittaman kiinnostuksen, lasten kouluponnistelujen ja kouluosaavutuksia kohtaan osoitetun arvostuksen sekä koulunkäyntiin ja oppimiseen kannustamisen näkökulmista (Harju-Luukkainen ym., 2018).

Suomessa valtaosa oppilaista saa vanhemmiltaan tukea koulunkäyntiin, mutta erot eri sosioekonomisten taustojen välillä ovat suurempia kuin muissa OECD-maissa (Väljærvi, 2017). Suomessa yli kolmasosa matalan sosioekonomisen aseman perheistä on yksinhuoltajaperheitä (Salmela-Aro & Chmielewski, 2019), mikä voi myös vaikuttaa tuen määrään. Kodin tuki on osittain myös sukupuolittunutta, sillä keskimäärin pojat saavat tyttöjä vähemmän tukea kodilta koulunkäyntiinsä (Harju-Luukkainen ym., 2018). Tuen määrässä on lisäksi alueellisia eroja, sillä esimerkiksi Pohjois-Karjalassa kodin tuki on muuta Suomea ja erityisesti pääkaupunkiseutua vähäisempää (Harju-Luukkainen ym., 2018).

Tuen lisäksi oppimisen kannalta merkityksellistä ovat vanhempien osoittama kiinnostus lasten koulunkäyntiä kohtaan sekä vanhempien asenteet. Lukuisat tutkimukset korostavat vanhempien lastensa koulunkäyntiä kohtaan osoittaman kiinnostuksen määrän ja laadun olevan suorassa yhteydessä oppimistuloksiin ja koulunkäynnin sujuvuuteen. Vanhemmat vaikuttavat lastensa oppimiseen akateemisen osallistumisen, omia ja lastensa kykyjä ja taitoja koskevien uskomusten ja asenteiden kautta sekä käytettävissä olevien voimavarojen kautta (Häfner ym., 2018). Vanhempien antama oppimisen tuki sekä vanhempien myönteinen asenne koulua kohtaan ovat yhteydessä nuorten vahvaan akateemiseen identiteettiin (Al-Hassan ym., 2024). Vanhempien vähäisen osallistumisen ja vähäisen kiinnostuksen osoittamisen lastensa koulutyötä kohtaan on havaittu lisäävän riskiä koulutuksen keskeyttämiseen (Gubbels ym., 2019). Sen sijaan vanhempien osoittama kiinnostus lastensa koulutustavoitteita ja tulevaisuuden suunnitelmia kohtaan sekä oppimisstrategioista keskusteleminen ovat myönteisesti yhteydessä opinnoissa menestymiseen (Aunola ym., 2019; Hill & Tyson, 2009). Vanhempien kanssa koulutyöstä ja koulunkäynnistä keskusteleminen on todettu olevan myönteisessä yhteydessä hyviin oppimistuloksiin (Castro ym., 2015).

Hyvät suhteet vanhempiin sekä lämmin kasvatustyyli tukevat lapsen koulupolkua eri tavoin. Äidin lämmin kasvatustyyli ja lapsen autonomian tukeminen ovat myönteisesti yhteydessä vahvempaan koulunkäyntiin sitoutumiseen eli

kouluun kiinnittymiseen (Kiiskilä ym., 2015). Lämpimät välit äidin kanssa tukevat myös nuorten opiskelumotivaatiota (Vasalampi ym., 2018). Isälläkin on merkitystä, sillä isän tuen on havaittu olevan myönteisessä yhteydessä koulutyytyväisyyteen ja vähäisiin aikeisiin keskeyttää koulutus (Vasalampi ym., 2018).

Lapsen eheän koulupolun näkökulmasta luvattomien poissaolojen ja koulupudokkuuden ehkäiseminen on tärkeää, ja kodin tuella on siinäkin merkittävä rooli. Kodista saatavan tuen merkityksellisyys koulunkäynnissä näkyy paitsi oppimistuloksissa, myös luvattomien koulupoissaolojen määrässä. Luvattomia poissaoloja on enemmän sellaisilla oppilailla, joilla on heikko keskusteluyhteys vanhempiensa kanssa tai jotka eivät saa tukea koulunkäyntiin vanhemmiltaan (Autio ym., 2018). Lisäksi koulut, joiden toiminnassa vanhemmat ovat tiiviisti mukana, onnistuvat paremmin koulupoissaolojen ehkäisemisessä (Claes ym., 2009). Koulukieltäytyvien nuorten vanhemmilla on myös havaittu olevan heikompi minäpystyvyys vanhemmuudessa kuin koulua käyvien nuorten vanhemmilla, ja mitä enemmän vanhemmilla on vanhemmuuden minäpystyvyyttä, sitä todennäköisemmin nuorelle ei kehity koulukieltäytyvää käyttäytymistä (Carless ym., 2015).

Häfner ja kumppanit (2018) tunnistivat tutkimuksessaan eri tavoin lastensa koulunkäyntiin osallistuvia perhetyyppejä. Tutkimuksessa parhaimmat matematiikan oppimistulokset olivat niillä oppilailla, joiden perheitä yhdisti korkea motivaatio, mikä rakentui perheiden korkeasta kiinnostuksesta lapsen koulunkäyntiä kohtaan sekä vanhempien kykenevästä minäkuvasta. Tutkimuksen löydökset osoittivat, ettei pelkkä vanhempien akateeminen osallistuminen ollut riittävää tukemaan oppimisessa, vaan perheen motivaatiolla oli jopa akateemista osallistumista suurempi merkitys (Häfner ym., 2018). Castron ja tutkijakumppaneiden (2015) tekemä laaja meta-analyysi vanhempien vaikutuksesta lasten koulunkäyntiin osoitti, että vanhempien korkeilla akateemisilla odotuksilla oli myönteinen yhteys lasten opintomenestyksen kanssa.

Vanhemmat ja heidän tekemänsä kasvatukselliset valinnat, tavat ja tottumukset vaikuttavat lasten taitojen kehitykseen eri tavoin. Erilaiset kodin olosuhteet, kuten myönteinen vanhemmuustyyli, rangaistuksien puute sekä oppimista

tukevat askareet ja harjoitteet, vaikuttavat myönteisesti lapsen itsesääätelykyvyn kehittymiseen (Nievar ym., 2014). On myös havaittu, että lapsen autonomiaa tukeva vanhemmuustyylili, vanhemmuuden lämpimyys sekä kognitiivisia kykyjä tukevien harjoitteiden tarjoaminen lapselle tukevat lapsen varhaisten toiminnanohjauksellisten taitojen kehittymistä (Bindman ym., 2015). Lapsen varhaisen itsenäisen toiminnan ja ajattelun tukeminen vaikuttaa myönteisesti oppimistuloksiin ja sen vaikutukset heijastuvat pitkälle toisen asteen koulutukseen asti (Bindman ym., 2015). Lisäksi perheen tarjoama kulttuurinen pääoma selittää osaltaan nuorten eroja koulumenestyksessä, erityisesti lukemisessa, matematiikassa ja luonnontieteissä (Wang & Wu, 2023).

Vanhempien tarjoama, myönteiseksi ja kannattelevaksi tarkoitettu tuki voi myös olla haitallista, sillä tietyntyyppisellä vanhempien koulunkäyntiin osallistumisella on havaittu olevan kielteisiä vaikutuksia lapsen oppimiselle ja työskentelytaidoille. On havaittu, että niissä perheissä, joissa vanhemmat osallistuvat tiiviisti lastensa koulunkäyntiin ja oppimiseen ja kokevat lapsensa tarvitsevan paljon tukea, lapsilla on heikompi oppimismotivaatio ja heikommat oppimistulokset kuin niissä perheissä, joissa lasten osaamiseen uskotaan ja joissa akateemista tukea annetaan vähemmän (Häfner ym., 2018). Kotitehtävissä auttaminen onkin kielteisessä yhteydessä opintomenestykseen (Hill & Tyson, 2009). Vanhempien käyttämistä koulunkäynnin ohjaamisen tavoista valvonnan ja auttamisen on havaittu olevan kielteisessä yhteydessä kognitiiviseen kouluun kiinnittymiseen (Kiiskilä ym., 2015). Tutkimuksissa on lisäksi huomattu, että vanhempien kontrolloiva käytös kotitehtävien tekemisessä johtaa myöhemmin lapsen viivyttelyyn kotitehtävien tekemisen aloittamisessa (Dumont ym., 2014). Äidin tiukka kontrolli koulunkäynnissä laskee nuoren koulumotivaatiota perusopetuksen vuosiluokilla 7-9, mikä taas on yhteydessä madaltuneeseen koulutyytyväisyyteen (Tunkkari ym., 2023). Vahvistavaksi tarkoitettu tuki saattaa vaikuttaa lapsen koulupolkuun kielteisesti, jos se perustuu kontrollille, auttamiselle tai matalille uskomuksille lapsen taitotasosta ja osaamisesta.

Kasvuympäristöllä, perheellä ja vanhempien voimavaroilla on kiistatta merkittävä rooli lapsen kehityksessä. Sen lisäksi, ettei kaikilla perheillä ole voimavaroja lasten koulunkäynnin tukemiseen, saattavat erilaiset kriisitilanteet muokata kasvuympäristön tasapainoisuutta ja turvallisuutta. Erilaiset perheeseen liittyvät riskitekijät, kuten perheväkivalta, päihderiippuvuudet, mielenterveyden haasteet, köyhyys sekä muutokset ja epävakaisuus perherakenteessa vaikuttavat kielteisesti lapsen kognitiiviseen kehitykseen, erityisesti silloin, jos lapsen kasvuympäristössä esiintyy useita riskitekijöitä (Guinosso ym., 2016). Perheen taloudelliset vaikeudet kuluttavat vanhempien voimavaroja, mikä saattaa johtaa vanhemmuuden laadun heikentymiseen ja näyttäytyä esimerkiksi heikentyneenä tukena tai vähentyneenä lämpimyytenä vanhemmuudessa (Masarik & Conger, 2017). Heikko taloudellinen tilanne tai äidin mielenterveyden haasteet vaikuttavat myös vanhemmuuden laatuun kielteisesti, minkä on havaittu heikentävän lapsen kognitiivisia kykyjä ja itsesääätelyä esikouluiässä (Nievar ym., 2014). Vanhempien uupumus on yksilökeskeisissä maissa, kuten Suomessa, korkeampaa muihin maihin verrattuna (Roskam ym., 2024). Uupumus saattaa vaikuttaa myös vanhemmuuden laatuun, ja sen välityksellä lasten oppimiseen ja koulunkäyntiin.

1.2 Koulutusvalintojen muovautuminen ja perhetaustan merkitys

Koulunkäynnin ja opiskelutaitojen tukeminen kotiolosuhteissa vahvistaa mahdollisuutta menestyä opinnoissa ja vaikuttaa täten myös saavutettavissa oleviin koulutusmahdollisuuksiin. Koulunkäyntiin ja opiskeluun annettu tuki ei kuitenkaan ole ainoa vanhemmista ja kodista riippuvainen asia, jolla on merkitystä lapsen koulupolun muovautumisessa. Ecclesin (2009) mukaan yksilön elämän tärkeimpiä, suuria päätöksiä määrittävät yksilön uskomukset aidosti saavutettavissa olevista vaihtoehdoista sekä näihin vaihtoehtoihin liitetty arvostus. Uskomukset omasta identiteetistä, kyvyistä ja tavoitteista, ja näin ollen myös uskomus siitä, mitä on mahdollista saavuttaa, muodostuvat osittain erilaisten sosiaalisten ryhmien kuten vanhempien kautta (Eccles, 2009). Vanhempien uskomusten on

todettu vaikuttavan esimerkiksi lapsen käsityksiin omista matemaattisista kyvyistään (Lazarides ym., 2015). Yksilön uskomukset ohjaavat myös tulevaisuuden suunnitelmia koskevaa päätöksentekoa (Eccles, 2009), kuten esimerkiksi koulutusvalintoja.

Kolme neljästä suomalaisesta yhdeksäsluokkalaisesta keskustelee runsaasti vanhempiansa kanssa koulutukseen ja uraan liittyvistä asioista (Ikonen ym., 2017). Nuoret keskustelevat vanhempien kanssa enemmän kuin esimerkiksi vertaisten tai opettajien kanssa (Ikonen ym., 2017). Koti ja vanhemmat ovat merkittävä osa nuorten sosiaalista pääomaa, jolla on suuri merkitys koulutusvalintojen tukemisessa (Tolonen ym., 2021). Kiinnostavaa onkin, millaisista asioista ja minikälaisistä näkökulmista koulutusta koskevia keskusteluita vanhempien kanssa käydään. Tutkimusten mukaan vanhemmat voivat esimerkiksi vahvistaa sukupuolirooleja sekä kannustaa nuoria erilaisille aloille esimerkiksi sukupuoleen perustuvan jaottelun ja uskomusten kautta (Eccles, 2009; Ikonen ym., 2017).

Yhdeksi koulutusvalintoja ohjaavaksi teoriaksi on ehdotettu suhteellisen riskiaversion teoriaa. Breen ja Goldthorpe (1997) ovat esittäneet, että vanhemmat toimivat lastensa koulutusvalinnoissa suhteellisen riskiaversion mukaisesti: vanhemmat ohjaavat lapsiaan tekemään sellaisia koulutusvalintoja, joiden kautta lapset säilyttävät vähintään samanlaisen luokkastatuksen kuin minkä vanhemmat ovat jo saavuttaneet. Tarkoituksena on välttää saavutetun sosiaalisen aseman heikentymistä tai menettämistä korkeamman statuksen tavoittelun kustannuksella: on parempi tehdä koulutusvalinta, joka takaa jo saavutetun sosiaalisen aseman, kuin ottaa riski aseman menettämisestä ja tavoitella korkeampaa koulutusta (Breen & Goldthorpe, 1997). Suhteellisen riskiaversion avulla on pyritty selittämään koulutuksellista eriarvoisuutta (Holm & Jaeger, 2008). Muut teoriat eivät selitä koulutuksellista eriarvoisuutta maissa, joissa perheiden taloudellisia resursseja tasataan hallituksen politiikalla (Holm & Jaeger, 2008), kuten esimerkiksi Suomessa.

Suhteellisen riskiaversion lisäksi lasten koulutusvalintoja ohjaa perheen sosiaalinen ympäristö, jossa lapset ovat kasvaneet. Monille lapsille vanhemmat

ura- ja koulutuspolkuineen ovat roolimalleja (Brown & Putwain, 2022) ja he saattavat omaksua vanhempiensa tekemiä valintoja (Helland & Wiborg, 2019). Sen lisäksi, että lapset kasvavat tottuen ja tutustuen heidän vanhempiensa valitsemiin koulutusuriin ja ammatteihin, he kasvavat myös vanhempien sosiaalisen verkoston ympäröiminä, mikä voi myös ohjata lasten koulutus- ja uravalintoja (Helland & Wiborg, 2019).

Koulutusvalintoihin liittyy paljon odotuksia, erityisesti jos vanhemmat ovat korkeasti kouluttautuneita. Vanhemmat, joilla on korkea koulutustausta, odottavat lapsiltaan menestystä opinnoissa ja korkealle kouluttautumista (Brown & Putwain, 2022). Norjalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että opiskelijoilla onkin taipumus valita koulutuspolku samalta tai samankaltaiselta alalta, kuin jolla heidän vanhempansa ovat (Helland & Wiborg, 2019). Suomessakin koulutustaustan on todettu periytyvän alakohtaisesti, sillä erityisesti taidealojen, lääketieteen, luonnontieteen ja oikeustieteen on todettu periytyvän vanhemmilta lapsille (Witting, 2016).

Vanhempien koulutustausta on yhteydessä toisen asteen koulutusvalintoihin, sillä korkeakoulutettujen vanhempien lapsi hakeutuu ammatilliseen koulutukseen vain harvoin, ja vastaavasti oppilaista, joiden vanhemmilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, yli puolet hakeutuvat ammatilliseen koulutukseen (Hautamäki ym., 2019). Akateemisesta perheestä tulevan lapsen todennäköisyys hakeutua yliopisto-opintoihin on kuusinkertainen verrattuna lapseen, jonka vanhemmilla ei ole akateemista taustaa (Kivinen ym., 2012). Ammattikorkeakouluopintoihin hakeutumisessa vastaavaa eroa ei ole havaittu (Kivinen ym., 2012).

1.3 Tutkimustehtävä

Perhetaustan merkitys koulunkäynnissä, oppimisessa ja koulutusvalinnoissa on kiistatta merkittävä. Tutkimustieto osoittaa, että perhetaustan vaikutukset koulutusvalinnoissa ja oppimistulosten eriytymisessä ovat voimistuneet Suomessa.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, millaisia merkityksiä nyt jo aikuistuneet haastateltavat antavat heidän perheelleen ja vanhemmilleen, kun he tarkastelevat perheen ja kodin roolia koulupolun rakentumisen näkökulmasta.

Tutkimustehtävänä on tuottaa uutta tietoa siitä, millaisilla erilaisilla tavoilla perhetekijät ovat merkityksellisiä lapsen koulupolun muodostumisessa. Aiempi tutkimustieto osoittaa, että perhetekijät vaikuttavat lapsen koulupolun muodostumiseen koulunkäyntiin sekä koulutusvalintoihin liittyvien tekijöiden kautta. Tässä tutkimuksessa määrittelen lapsen koulupolun muodostuvan päivittäisestä koulunkäynnistä ja koulutusvalintojen muodostumisesta. Tutkimusjoukon muodostavat 17 suomalaista nuorta aikuista, jotka ovat kertoneet omasta koulupolustaan ja perheen ja vanhempien merkityksestä koulupolullaan.

Tutkimuskysymys on:

Millaisia merkityksiä haastateltavat antavat perheelleen ja vanhemmilleen koulupolun muodostumisesta puhuttaessa?

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tämä tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen aineisto on osa laajempaa Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin –tutkimusta (Vasalampi & Aunola, 2016-2024), jossa on kerätty määrällistä ja laadullista aineistoa. Tutkimushankkeen laadullinen kokonaisaineisto koostuu 32 haastattelusta, joista tässä tutkimuksessa on käytetty 17 haastattelua. Tässä tutkimuksessa aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa laadullista sisällönanalyysia.

2.1 Tutkimuskonteksti

Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin –tutkimushankkeessa on seurattu nuorten koulutuspolkua, koulutuksen keskeyttämistä sekä hyvinvointia esiopetuksesta toisen asteen loppuun saakka. Osana pitkittäistutkimushanketta osaa tutkimuksen osallistujista (n = 32) on haastateltu 22-23-vuotiaina heidän koulupolullaan merkityksellisiksi kokemistaan asioista. Puolistrukturoiduissa haastatelussa osallistujat ovat saaneet vapaasti reflektoida omia kokemuksiaan koulupolultaan sekä kertoa koulupolullaan tärkeiksi ja merkityksellisiksi kokemistaan asioista.

Tätä tutkimusta varten tutkimushankkeessa työskentelevä ja laadullisen aineiston kerännyt tutkija on rajannut kokonaisaineistosta mukaan kaikki ne haastattelut, joissa haastateltava on kertonut oman perheensä, vanhempiansa tai kotinsa merkityksestä omalla koulupolullaan. Kokonaisaineistosta rajautui yhteensä 17 litteroitua haastattelua analysoitavaksi.

Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään ja tutkimaan valittua ilmiötä tutkimuskohteina olevien henkilöiden näkökulmasta (Puusa & Juuti, 2020). Tutkimusotteeni on fenomenologis-hermeneuttinen. Fenomenologian avulla tutkitaan tiettyä ilmiötä, ja tutkittavana olevilla henkilöillä on eletty kokemus tutkittavasta ilmiöstä (Patton, 2015). Fenomenologia ottaa kantaa kokemuksen intentionaalisuuteen: fenomenologian valossa kaikilla kokemillamme asioilla

on myös merkitysulottuvuus, ja hermeneutiikka taas viittaa kokemusten ja merkitysten tulkintatapaan (Laine, 2015). Tutkija tekee tutkittavien kokemuksista tulkintoja ja käsitteellistää niitä, ja osana tulkitsemisprosessia ovat myös tutkijan omat käsitykset tutkimuksessa esille nousevista merkityksistä (Laine, 2015). Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus ei pyri yleistämään tietoa, vaan ymmärtämään tietyn tutkimusjoukon merkitysmaailmaa (Laine, 2015).

2.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Pitkittäistutkimuksessa tutkittavia oli yhteensä noin 3500, joista 155:lle lähetettiin postitse kysely haastatteluhaluudesta. Ensimmäisellä haastattelukierroksella kyselyjä lähetettiin niille Koulupolku-tutkimukseen osallistuneille tutkittaville, jotka eivät olleet valmistuneet toisen asteen opinnoista normatiivisessa ajassa, joka näille vuonna 2000 syntyneille tutkittaville merkitsi vuoden 2019 loppua. Lisäksi haastatteluja kerättiin samalla haastattelukierroksella normatiivisessa ajassa valmistuneilta. Toisella haastattelukierroksella haastattelukutsuja lähetettiin satunnaisotoksena valituille tutkimukseen osallistuneille henkilöille.

Tutkimusaineiston 17 haastattelua olivat puolistrukturoituja haastatteluja, joissa haastattelukysymykset koskivat merkitykselliseksi koettuja asioita koulupolulla. Puolistrukturoidussa haastattelussa on etukäteen muodostettu kysymysrunko, mutta myös väljyyttä keskittyä teemoihin, joita tutkija ei ole osannut odottaa haastattelurunkoa suunnitellessaan (Puusa & Juuti, 2020). Haastatteluiden tavoitteena oli nostaa esiin haastateltavien omia näkökulmia ja kokemuksia koulupolulla hyödyllisiksi ja haitallisiksi koetuista asioista, ja puolistrukturoitu haastattelutapa oli siihen sopiva. Haastattelukysymyksiä ei ollut rajattu koskemaan tiettyä koulutusastetta, vaan haastateltavilla oli mahdollisuus kertoa mistä tahansa ajasta omalla koulupolullaan ja keskittyä itselle merkityksellisimpiin kokemuksiin.

Haastateltavat ovat haastatteluissa kuvanneet omia koulupolkujaan laajasti ja eri näkökulmista. Valmiissa haastattelukysymyksissä ei ole kysytty erityisesti vanhemmista tai perheestä, vaan haastatteluissa on keskitytty perheen ja kodin

merkityksiin silloin, jos haastateltava on itse nostanut ne haastattelussa esille. Haastatteluiden kesto vaihteli 20 minuutin ja 75 minuutin välillä. Osassa haastatelluista haastateltava on kertonut perheen merkityksestä laajemmin ja osassa haastateltava on saattanut mainita perheen merkityksestä vain lyhyesti.

Hankkeessa työskennellyt tutkimusavustaja on kerännyt tutkimusaineiston puhelinhaastatteluina keväällä ja kesällä 2023, jolloin tutkittavat ovat olleet 22-23-vuotiaita. Tutkimusavustaja on nauhoittanut puhelinhaastattelut ja litteroinut ne tekstimuotoon. Taukoja puheessa, äänensävyjä tai tunneilmaisuja ei ole otettu huomioon litteroidessa. Tässä tutkimuksessa käytettyjen 17 haastattelun litteroitu pituus oli yhteenlaskettuna 138 sivua (fonttikoko 11).

2.3 Aineiston analyysi

Analysoin aineiston teoriaohjaavalla laadullisella sisällönanalyysillä. Laadullisen sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä saadaan tiivis, mutta sisällöltään laaja kuva (Elo & Kyngäs, 2008). Tutkimukseni keskiössä olivat haastateltavien omat kokemukset ja se, millaisia merkityksiä he antavat niille: millä tavoin kokemukset ovat vaikuttaneet koulupolkuun ja ovatko kokemukset olleet kielteisiä vai myönteisiä.

Teoriaohjaavassa analyysissä tarkoituksena ei ole testata teoriaa, vaan teoria toimii analyysin apuna (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Teoriaohjaava sisällönanalyysi mahdollisti tutkimuksessa aiemman tutkimustiedon yhdistämisen uuteen, kuitenkin niin, ettei teorian käyttäminen analyysissä rajannut mitään pois aineistosta. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineistolähtöisen analyysin tavoin ensin aineiston mukaisesti (Puusa & Juuti, 2020; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Teoriaohjaavan sisällönanalyysin myöhemmässä vaiheessa analyysin tukena käytetään aiempaa teoriatietoa (Puusa & Juuti, 2020; Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Teoriarungon muodostaminen alkoi aiempaan tutkimukseen tutustumisesta. Tässä tutkimuksessa aiempaan tutkimustietoon perehtyminen osoitti, että perhetekijöiden merkityksiä ja yhteyksiä koulupolun muovautumisessa on usein

tutkittu joko päivittäisen koulunkäynnin tai koulutusvalintojen muodostumiseen liittyvien tekijöiden kautta. Oli siis mielekästä tutkia perhetekijöiden merkityksiä koulupolun muovautumisessa koulunkäyntiin ja koulutusvalintoihin liittyvien tekijöiden kautta. Aiempi tutkimustieto tuki myös sitä näkökulmaa, että perheen merkitykset koulunkäynnissä ja koulutusvalintojen muodostumisessa jakautuvat myönteisiin ja kielteisiin merkityksiin. Tutkimustietoon pohjaten muodostin neljä pääluokkaa: myönteiset perhetekijät koulunkäynnissä, kielteiset perhetekijät koulunkäynnissä, myönteiset perhetekijät koulutusvalintojen muodostumisessa sekä kielteiset perhetekijät koulutusvalintojen muodostumisessa.

Laadullisen analyysin laatua määrittää olennaisesti se, miten hyvin tutkija tuntee aineistonsa (Puusa & Juuti, 2020), joten aloitin analyysin tutustumalla tarkasti aineistoon. Huolellista tutustumista seurasi laadullisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe: aineiston redusointi eli pelkistäminen (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Aineiston redusoinnissa tekstiaineistosta ensin rajataan pois kaikki oman tutkimusaiheen ulkopuolelle jäävät asiat, ja jäljelle jääneistä, oman tutkimuskysymyksen kannalta oleellisista alkuperäisilmauksista muodostetaan pelkistettyjä ilmauksia (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Ennen redusointia luin uudestaan koko tekstiaineiston huolellisesti lävitse erityisesti tutkimuskysymykseni näkökulmasta. Tämän jälkeen palasin lukemaan aineistoa uudestaan ja merkitsin ylös samalla oman tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset asiat, eli kaikki ne tekstin kohdat, joissa haastateltava kertoi perheen, kodin tai vanhempiensa merkityksestä koulupolullaan. Käytyäni aineiston järjestelmällisesti ja huolellisesti läpi, palasin ylös merkitsemiini aineiston kohtiin ja muodostin aineiston alkuperäisilmauksista pelkistettyjä ilmauksia. Pelkistämisprosessia olen kuvannut taulukossa 1.

Taulukko 1.

Esimerkki aineiston pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
“Öö erityisesti ala-asteella äiti antoi paljon niinku, mulla meni aika pitkään oppia kelloa, että silloin me pidettiin kesällä terassilla sellaisia että nyt opetellaan kelloa.”	Äiti antanut tukiopetusta kellon oppimiseksi
"...mutta kun mun molemmat vanhemmat on niinkun korkeakoulutettuja ja äitin puolen suku varsinkin niin se on jotenkin ollu mulle selkäytimessä aina että on tosi tärkeetä että on niinkun korkea koulutus.”	Korkean koulutuksen arvostaminen vanhempien korkean koulutustaustan vuoksi
“tai mun niinkun perheessä on ollu ongelmii niinku koko ala-asteen ja sitte tottakai ne pahensi niinku yläasteen aikana..mut mä pääsin lukion läpi aika helposti nii sit vast nyt mä oon niinku aikuinen..nii nyt vasta alkaa oikeesti olla aika vaikeeta nii nyt mä tarvin sen kuntoutusrahan, ja nyt mä tarvin niinku terapiaa ja tukee..”	Lapsuudessa tapahtuneiden perhehaasteiden kumuloituminen aikuisiän opiskelukyvyssä

Laadullisessa sisällönanalyysissä redusointia seuraava vaihe on pelkistetyin aineiston klusterointi eli ryhmittely (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Kävin muodostamani pelkistetyt ilmaukset huolellisesti läpi ja ryhmittelin ne ensin teorian avulla muodostamieni neljän pääluokan alle teoriaohjaavuutta hyödyntäen. Pelkistetyt ilmaukset osoittautuivat luontevasti joko koulunkäyntiin tai koulutusvalintoihin liittyviksi ja siitä edelleen joko myönteisiksi tai kielteisiksi merkityksiksi, joten teoriarunko toimi hyvin analyysissä.

Ryhmittelyvaiheessa oli erityisen tärkeää kiinnittää huomio haastateltavan omaan kokemukseen ja sen kuvailuun. Aineistossa muutamassa haastattelussa haastateltavat kuvasivat, että heidän vanhempansa olivat jollain tavalla painostaneet heitä koulutyöhön. Painostaminen tulkitaan yleisesti kielteiseksi, mutta eri haastateltavat kuvasivat painostamista eri merkitysten kautta. Painostaminen sai sekä kielteisiä että myönteisiä merkityksiä. Samoilla sanoilla kuvattiin erilaisia

kokemuksia, eli painostaminen sai erilaisen merkityksen haastateltavien omilla kokemuksissa.

Ryhmiteltyäni pelkistetyt ilmaukset pääluokkien alle jatkoin pelkistettyjen ilmausten yhdistelyä alaluokiksi etsimällä niistä samaa ilmiötä kuvaavia ilmauksia. Muodostin ryhmitellyistä ilmauksista yhtenäisiä alaluokkia, jotka nimesin niitä yhdistävän teeman mukaisesti. Käsitteellistämisprosessia kutsutaan abstrahoinniksi, ja prosessin tarkoituksena on edetä alkuperäisdatan ilmauksista kohti teoreettisia käsitteitä ja aineistosta johdettuja johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajarvi, 2018). Luokittelu on osa abstrahointiprosessia, jossa tutkimuksen kannalta olennaista tietoa käsitteellistetään ja alkuperäisaineiston ilmauksista edetään ylempiin teoreettisiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajarvi, 2018). Luokittelu jatkui edelleen siten, että ryhmittelin samaa ilmiötä kuvaavat alaluokat ja muodostin niistä yläluokkia. Taulukossa 2 on kuvattu koulutusvalintoihin liittyvien myönteisten perhetekijöiden pääluokkaa, ja sen alle abstrahointiprosessissa muodostuneita ylä- ja alaluokkia.

Taulukko 2.

Myönteiset perhetekijät koulutuspolun muodostumisessa

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Kodin arvostus koulutuksen loppuun suorittamista kohtaan Vanhempien korkeakoulutuksen arvostaminen	Kouluttautumisen arvostaminen	
Vanhempien kiinnostuksen kohteiden tarttuminen Perheen sisäisiin ammatteihin ja koulutuspolkuun tutustuminen	Koulutuksellinen samaistuminen	Myönteiset perhetekijät koulutusvalintojen muodostumisessa

Vanhempien osoittama kiinnostus lapsen tulevaisuuden suunnitelmia kohtaan Perheen tuki ja hyväksyntä koulutusvalintojen tekemisessä	Perheen tuki koulutuspolun suunnittelussa	

Analyysiprosessin lopputuloksena oli neljä teorian avulla muodostettua pääluokkaa, joiden alle muodostui yhteensä kymmenen yläluokkaa. Kielteisiä perhetekijöitä koulutusvalintojen muodostumisessa, myönteisiä perhetekijöitä koulunkäynnissä sekä kielteisiä perhetekijöitä koulunkäynnissä kuvaavat taulukot löytyvät tutkimuksen liitteistä (Liitteet 1, 2 ja 3).

2.4 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen etiikalla viitataan siihen, että koko tutkimusprosessin ajan tutkija on noudattanut eettisiä periaatteita (Puusa & Juuti, 2020). Olen noudattanut koko tutkimusprosessin ajan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteita: luotettavuutta, rehellisyyttä, arvostusta ja vastuunkantoa. Olen huolehtinut tutkimuksen laadusta koko tutkimusprosessin ajan, aina lähdekirjallisuuden ja analyysimenetelmän valitsemisesta tulosten raportointiin ja johtopäätösten pohdintaan. Olen raportoinut tutkimuksen eri vaiheet rehellisesti ja mahdollisimman tarkasti, kuitenkin tutkittavien anonymiteettia kunnioittaen ja suojellen. Olen viitannut lähdekirjallisuuteen asianmukaisella tavalla ja kannan vastuun tekemistäni ratkaisuista koko tutkimusprosessin ajan ja tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.

Tutkimuksen aineistonkeruuprosessista on vastannut Koulupolku-hankkeen työntekijät, enkä ole voinut vaikuttaa aineistonkeruussa tehtyihin eettisiin ratkaisuihin. Hanke on huolehtinut aineistonkeruuprosessissa tarvituista tutkimusluvista sekä rekisterinpidosta. Koulupolku-tutkimushankkeella on Jyväskylän eettisen toimikunnan hyväksyntä tutkimukselle vuosilta 2006 ja 2018. Kirjal-

linen suostumus tutkimukseen on kerätty osallistujien vanhemmilta peruskoulussa, ja peruskoulun jälkeen toisella asteella osallistujat ovat itse antaneet suostumuksen osallistumiselle. Tutkimuksessa käytetyt haastattelut on kerätty täysikäisiltä tutkittavilta, joten tutkittavat ovat itse antaneet suostumuksensa haastatteluihin.

Koulupolku-hankkeessa työskennellyt tutkimusavustaja on lähettänyt minulle tutkimusaineiston salatulla sähköpostilla. Koska tutkimusaineisto on sisältänyt arkaluontoisia henkilötietoja, olen säilyttänyt sitä Jyväskylän yliopiston tutkimusaineistoille tarkoitettujen tietoturvaohjeiden mukaisesti yliopiston U- asemalla ja kryptattuna Cryptomator-ohjelman avulla. Olen allekirjoittanut vaitiolositoumuksen koskien Koulupolku-hankkeen tutkimusmateriaalia ja sitoutunut säilyttämään aineistoa vastuullisesti. Olen käsitellyt aineistoa siten, ettei kukaan muulla ole ollut pääsyä aineistoon. Tutkimuksen jälkeen hävitän tutkimusaineiston ylikirjoittamalla aineistotiedostot, minkä jälkeen poistan tiedostot.

Tutkimuksessa käsitellään erityisen arkaluontoisia asioita, kuten haastateltavien perhettä ja terveydentilaa koskevia asioita. Aineisto käsittelee haastateltavien lisäksi heidän lähipiiriään, joten haastateltavien anonymiteetin suojaaminen on myös siksi erityisen tärkeää. Anonymiteettien suojaamiseksi tulosten esittelyssä aineistoesimerkkejä ei ole numeroitu tietyn haastateltavan mukaan, vaan aineistoesimerkit on nimetty vain ”esimerkeiksi”. Haastateltaviin viitataan tulosten esittelyssä ”haastateltavina”, jottei saman haastateltavan haastatteluista otettuja esimerkkejä voi yhdistellä keskenään. Lisäksi aineistoesimerkeistä on poistettu kaikki mahdolliset tunnistetiedot, kuten tarkat ammattinimikkeet ja paikkojen nimet.

3 TULOKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa, millaisia merkityksiä varhaisaikuisuuteen kasvaneet haastateltavat antavat vanhemmilleen ja perheelleen koulupolusta puhuttaessa. Tulokset jakautuivat koulunkäynnin kannalta merkityksellisiin perhetekijöihin sekä koulutusvalintojen kannalta merkityksellisiin perhetekijöihin, ja niistä edelleen myönteisiin ja kielteisiin merkityksiin. Tarkastelen tuloksia neljään eri ulottuvuuteen jaoteltuna.

3.1 Myönteiset koulunkäynnin kannalta merkitykselliset perhetekijät

Myönteiset koulunkäynnin ja oppimisen kannalta merkitykselliset perhetekijät jakautuivat kolmeen eri osa-alueeseen: koulunkäyntiin annettuun käytännön tukeen, koulunkäynnin henkiseen tukemiseen sekä oppimista tukevaan kotiympäristöön. Näiden kolmen ulottuvuuden kautta tarjottiin koulunkäynnin suoraa ja epäsuoraa tukea eri muodoissa.

Käytännön tuki koulunkäynnissä. Haastateltavat kuvasivat saaneensa vanhemmiltaan ja perheeltään käytännön tukea koulunkäyntiin tukiopetuksen, avun tarjoamisen sekä koulunkäynnin ja opiskelun organisoinnin muodossa. Eräs haastateltava kuvasi äidin antaneen tukiopetusta ”säntillisesti”. Tukiopetus oli haastateltavan mukaan sellaista apua, jota äiti osasi tarjota koulunkäyntiin: äiti siis antoi tukea omien resurssiensa mukaan ja säännöllisesti. Käytännön tukea, jota annettiin tietyn perustaidon oppimiselle varhaisessa vaiheessa koulupolkua, edustivat kuvaukset tukiopetuksesta kellon oppimiselle ja lukemaan oppimiselle. Useat haastateltavat kuvasivat, että vanhemmat antoivat tukiopetusta tarpeen vaatiessa ja omien kykyjensä mukaisesti. Osa haastateltavista sai vielä lukiossakin tukiopetusta vanhemmiltaan. Vanhemmat siis pyrkivät antamaan tukea mahdollisimman paljon sekä niin pitkälle koulupolkua, kuin pystyivät.

Vanhemmat myös tarjosivat apua koulunkäyntiin. Eräs haastateltavista kertoi vanhempien auttaneen häntä pyydettyä, ja apu oli esimerkiksi ”kokeisiin kyselyä”. Esimerkissä 1 haastateltava kuvaa, miten hänen isänsä oli tukenut haastateltavaa koulunkäynnin haastavissa tilanteissa selventämällä olevansa aina läsnä ja valmis auttamaan, mikäli avulle koulunkäynnissä oli tarvetta.

Esimerkki 1.

Sitte jos faille toi näytille matikan kokeet ja ysi sit väärinpäin tai jotain muuta vastaavaa nii se rupes heti kysymään että jos tarvit seuraaval kurssil apua nii tuu sanomaan nii mä oon tääl kotona.

Koulunkäynnin ja opiskelun organisoinnissa korostui vanhempien apu koulukokonaisuuden hahmottamisessa ja koulunkäynnin järjestelyissä. Eräs haastateltavissa kertoi äidin olleen aina tietoinen edellisen lukuvuoden opinnoista ja auttaneen opintojen jatkuvuudessa ja sujuvuudessa. Haastateltava kuvasi äidin tuen opinnoissa olleen ”kymppi plus”, eli äidin tuki oli erittäin merkityksellistä. Toinen haastateltava kertoi äidin selvittäneen mahdollisuuden hakea musiikkiluokalle. Haastateltava oli kokenut painotusluokalle hakeutumisen merkittävästi opintoja tukevana ja oli kiitollinen äidin aktiivisuudesta: haastateltava tunnisti, että ilman äidin apua koulupolku olisi ollut hyvin erilainen. Vanhempien tuki näkyi myös konkreettisenä apuna valinnaisaineiden valitsemisessa sekä apuna oppimisen tuen järjestelyissä. Vanhemmat halusivat näin varmistaa, että oppiminen sujuisi koulussa mutkattomasti ja että oppiminen olisi merkityksellistä ja mielekästä.

Koulunkäynnin psyykinen ja emotionaalinen tuki. Koulunkäynnin psyykinen ja emotionaalinen tuki rakentui vanhempien koulutyöhön antamasta kannustuksesta, opiskeluidentiteetin tukemisesta sekä rohkaisusta haastavissa tilanteissa. Eräs haastateltava kertoi vanhempien tukeneen ja kannustaneen, ja välillä ”pakottaneenkin” opiskeluun aina ”eskarista asti”. Haastateltava oli kokenut kannustamisen erittäin merkitykselliseksi koulunkäyntinsä kannalta, ja hän näki ”pakottamisen” välillä myös välttämättömyytenä. Vanhempien kannustus oli auttanut haastateltavaa ymmärtämään koulunkäynnin merkityksellisyyden.

Myönteistä opiskeluidentiteettiä vanhemmat tukivat ja rakensivat osoittamalla luottamusta haastateltavien koulussa ja opinnoissa pärjäämistä kohtaan. Yksi haastateltavista kuvasi koulunkäyntinsä kannalta merkityksellisenä sitä, miten hänen vanhemmillaan oli "äärimmäisen iso luotto" haastateltavaa ja hänen kykyjään kohtaan. Haastateltavan vanhemmat olivat vakuutelleet haastateltavaa hänen omista opiskelukyvystään ja olivat näin vahvistaneet hänen oppijaidentiteettiään. Toinen haastateltava kuvasi, miten vanhemmat rohkaisivat häntä aina yrittämään parhaansa. Haastateltavaa oli koulunkäynnissä rohkaissut vanhempien osoittama hyväksyntä haastateltavaa kohtaan ja muistutus siitä, etteivät huonot arvosanat haitanneet, mikäli haastateltava oli pyrkinyt tekemään parhaansa. Haastateltavan ja vanhempien välillä oli siis yhteisymmärrys ja luottamus siitä, että koulunkäynnissä pyrittiin aina oman koko potentiaalin käyttämiseen.

Vanhempien ja perheen antama rohkaisu haastavissa tilanteissa kuvattiin haastateltavien koulunkäyntiin liittyvien vaikeuksien huomioimisena ja lämpimänä läsnäolona. Eräs haastateltava kuvasi, miten äiti oli keskusteluiden kautta ollut tukena hankalissa tilanteissa. Keskustelujen kautta haastateltava oli kokenut äidin olevan läsnä ja antavan kehitykselle tarpeellista huomiota. Keskustelut olivat koulunkäynnin jaksamisen kannalta merkityksellisiä, vaikka keskusteluissa ei aina olisikaan käsitelty juuri koulunkäynnissä haasteelliseksi koettuja asioita. Äidin läsnäolo oli tukenut haastateltavan yleistä toimintakykyä ja sitä kautta kouluun ja opiskeluun keskittymistä. Esimerkissä 2 haastateltava kuvaa kohtaamisen ja läsnäolon merkityksellisyyttä.

Esimerkki 2.

Saatettiin jutella, niin musta tuntuu että ne on ollut ehkä se tärkein tapa, sit sellasen niinkun perushuoltamisen, mitä tietenkään kaikki ei saa mutta mitä niinkun voi olettaa mitä omalta vanhemmaltaan saa, niin sen lisäksi, sellainen keskustelu.

Oppimista tukeva kotiympäristö. Oppimista tukeva kotiympäristö muodostui kotiympäristön turvallisuuden ja tasapainoisuuden kokemuksesta, sekä kodin kulttuuriharrastuneisuudesta. Eräs haastateltavissa kuvasi "elämän perusjuttujen" olleen lapsuudessa ja nuoruudessa kunnossa. Haastateltava kertoi, että

kodin turvallisuus ja perustarpeiden kunnossa oleminen auttoivat jaksamaan koulunkäynnissä. Toinen haastateltava kuvasi äidin tarjoaman ”perushuoltamisen” olleen yksi tärkeistä kodin tarjoamista tukemisen tavoista: äiti oli haastateltavan mukaan pitänyt huolta arjen perusrytmistä ja huolehtinut siitä, että haastateltavalla oli omien sanojensa mukaan ”perustarpeet tyydytettynä”. Vanhempien tarjoama turvallinen kotiympäristö mahdollisti koulunkäyntiin keskittymistä.

Kodin kulttuuriharrastuneisuus oli yksi myönteisen tuen tavoista koulunkäynnille ja oppimiselle. Eräs haastateltavissa kuvasi, miten perhe oli tukenut haastateltavan lukuharrastuksen syntymistä hankkimalla kotiin kirjoja. Vanhemmat olivat huomanneet haastateltavan kiinnostuksen kirjoja ja lukemista kohtaan, ja he halusivat kasvattaa haastateltavan lukuintoa. Toinen haastateltava kuvasi omaa kotiympäristöään oppimismyönteisenä, ja ennen kaikkea kulttuuriin ja ajankohtaisiin asioihin mielenkiinnolla suhtautuvana. Haastateltava kuvasi kodissa olleen ”ilmapiiri, että uuden omaksuminen ja kaikesta tietäminen on ollu niinku tärkeitä ja mielenkiintoista”. Esimerkissä 3 haastateltava kuvaa kodin tottumusten tarttumista ja muuttumista ”tavaksi” eli totutuksi normiksi.

Esimerkki 3.

Ei mulle oo ikinä oltu sillee että kato uutisia tai lue lehtee että ehkä se et se on ollut meillä niin arkipäivää että se on niinkun siinä sivussa mä oon oppinut mulle niinkun tavaksi. Että... Että mua kiinnostaa ne asiat ja se on niinkun normaalia että niistä on kiinnostunut.

Kodissa muun muassa katsottiin säännöllisesti uutisia ja keskusteltiin politiikasta. Haastateltava oli pienestä pitäen mukana perheen ja suvun aikuisten keskusteluissa ja hänen mielipiteilleen annettiin tilaa ja arvoa. Perheen tavat olivat edelleen aikuisuudessa merkityksellisiä koulutuspolulla: ”kiinnostus” ja uteliaisuus eri asioihin olivat muuttuneet pysyviksi haastateltavan kohdalla.

3.2 Kielteiset koulunkäynnin kannalta merkitykselliset perhetekijät

Kielteiset koulunkäynnin ja oppimisen kannalta merkitykselliset perhetekijät jatkautuivat kotiympäristön tasapainottomuuteen sekä koulunkäynnin haitalliseen kontrolliin. Haastateltavien kuvauksissa tärkeät oppimisen edellytykset, eli turvallinen kotiympäristö ja hyvät suhteet perheen sisällä, eivät toteutuneet. Vaikutukset heijastuivat koulunkäynnin ja oppimisen sujuvuuteen.

Tasapainottomuus kotiympäristössä. Kotiympäristön tasapainottomuuteen vaikuttivat toisen tai molempien vanhempien sairaus sekä muut haasteet vanhempien ja perheen kanssa. Toisen tai molempien vanhempien sairaus vaikutti haastateltavien koulunkäyntiin ja opiskelukykyyn kielteisesti eri tavoin. Erään haastateltavan vanhempi oli sairastunut vakavasti haastateltavan ollessa alakouluikäinen, ja myöhemmin vanhempi oli menehtynyt sairauteen. Haastateltava kertoi, että yläkoulussa koulun henkilökunta oli tiennyt sairastumisesta ja vakavasta tilanteesta, mutta koulu ei ollut tarjonnut apua haastateltavalle. Haastateltava epäili, että syy avun tarjoamattomuudelle olivat haastateltavan hyvät arvosanat. Vanhemman sairaus oli aiheuttanut haastateltavalle läpi peruskoulun ja toisen asteen erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä vaivoja, jotka vaikuttivat haastateltavan kokonaistoimintakykyyn kielteisesti.

Toisella haastateltavalla yksinhuoltajavanhemman sairastuminen masennukseen oli aiheuttanut vanhemmalla etäistä käytöstä, eikä haastateltava saanut vanhemmaltaan apua tai tukea koulunkäyntiin. Haastateltava arvioi, ettei vanhemmalla ollut tarpeeksi voimavaroja huolehtia haastateltavasta yksin. Kun haastattelija kysyi haastateltavalta, mikä olisi auttanut jaksamaan koulussa paremmin, haastateltava vastasi: "Luultavasti joku keskusteluapu tai terapia tai mahdollisesti joku apu kotonakin että mun äiti ei ois ollu yksin ja niinkun ...joutunu huolehtimaan musta et tota... sellainen." Haastateltava tunnisti arjen asioista huolehtimisen ja läsnä olevan vanhemmuuden olleen hänen vanhemmalleen liian raskasta sairauden keskellä.

Haasteet vanhempien ja perheen kanssa aiheuttivat henkistä kuormitusta ja siten myös haasteita koulunkäynnissä. Eräs haastateltava kertoi riitaisista ja

tulehtuneista väleistä toisen vanhempansa kanssa. Tilanne oli kärjistynyt ja riitojen aiheuttama kuormitus oli johtanut haastateltavan psyykkiseen sairastumiseen ja vaikeuttanut koulunkäyntiä. Haastateltava kuvasi, että kotoa pois muuttuaan hän oli helpottunut ja ensimmäistä kertaa tilanteessa, jossa hän eli "tallissa missä ei koko ajan valvota ja koko ajan sanota ja missä on niinku vapaus olla vaan". Kotona hän ei ollut tullut hyväksytyksi omana itsenään.

Haastateltavat kuvasivat myös muita tilanteita, joissa hankala perhetilanne oli vaikeuttanut koulunkäyntiä. Haastateltavat eivät tarkentaneet, millaisista asioista hankala perhetilanne johtui. Määrittelemättömät haasteet saattoivat liittyä esimerkiksi koko perheen tilanteeseen. Haasteet olivat vähentäneet sekä kotoa saatavaa koulunkäynnin tukea että haastateltavien omaa jaksamista. Eräs haastateltava kuvasi hankalan perhetilanteen johtaneen siihen, että "meistä (perheenjäsenistä) ei kukaan oikein saanut tukea toisistaan erityisen hyvin". Toinen haastateltava kertoi perheen antamasta tuesta kysyttäessä, ettei peruskoulussa muistanut saaneensa tukea ja että vanhempiin liittyi "muutama negatiivinen muisto", muttei tarkentanut kokemuksiaan enempää.

Koulunkäynnin haitallinen kontrolli. Perhe ja vanhemmat ylläpitivät oppimisen haitallista kontrollia asettamalla korkeita odotuksia oppimistuloksille ja painostamalla koulutyöhön sekä tukemalla haitalliseksi koettua opiskeluidentiteettiä. Yksi haastateltavista kertoi, että vanhempien odotukset oppimistuloksille olivat niin korkeat, että haastateltava joutui piilottelemaan huonompia suorituksia moitteiden pelossa. Haastateltava pelkäsi, että vanhemmat epäilisivät hänen vaivannäköään suorituksessa. Toinen haastateltava kuvasi, miten vanhempien korkeat odotukset johtivat ylisuorittamiseen ja "vihaiseen näyttämisen tarpeeseen". Näyttämisen tarve ja ylisuorittaminen edistivät kyllä opintomenestystä, mutta veivät haastateltavan huomion pois niistä asioista, jotka häntä aidosti kiinnostivat ja heikensivät hänen hyvinvointiaan ja välejä vanhempiensa kanssa. Korkeat odotukset aiheuttivat paitsi koulunkäynnin haittaa, myös haavoittivat haastateltavan ja vanhemman välistä suhdetta.

Kolmas haastateltava kuvasi vanhempien asettamien odotusten olleen niin korkeita, että hän väsyi opiskeluun yläkoulun aikana. Esimerkissä 4 haastateltava kuvaa kierrettä, jossa voimavarojen loppuun kuluttaminen johti lopulta pinnaamiseen ja opiskelun haasteisiin toisen asteen opinnoissa.

Esimerkki 4.

Yläasteen lopussa alkoi jo vähä sellainen niinku väsyminen mutta koska meillä on kotona oltu aina aika tiukkoja eikä saa olla luvatta poissa ...tein niitä hommia parhaani mukaan vaikka väsyi koko ajan enemmän ja enemmän. Sit ku mä täytin 18, niin mä sain ne Wilma tunnukset omaan käyttöön niin sitte mä aloin laittamaan niitä sairauspoissaoloja vaikka en ollu edes sairaana... Niin niin...silloin se alkoi mennä päin seinää...

Haitallisen opiskeluidentiteetin tukeminen näyttäytyi haitallisiksi koettujen oppijauskomusten tukemisena sekä liiallisen tukiopetuksen ja avun antamisena. Molempia asioita yhdisti se, että haastateltavat kokivat vanhempien antaman, myönteiseksi tarkoitetun tuen kielteisenä. Vanhemmat aiheuttivat tahattomasti haittaa koulunkäyntiin. Esimerkkinä tästä on, miten eräs haastateltava kuvasi, kuinka stressaavissa koetilanneissa hänen äitinsä oli usein lohduttanut häntä sanomalla ”kyllä se menee sulla hyvin kuitenkin”. Haastateltava kertoi, että äidin tapa oli aiheuttanut hänelle paineita suoriutumisesta, sillä äidin tapa tukea sisälsi olettamuksen siitä, että haastateltava menestyisi aina. Haastateltava oli alkanut ajatella oman arvonsa ihmisenä olevan kiinni opintomenestyksessä, mitä hän kuvaa esimerkissä 5.

Esimerkki 5.

(Äiti sanonut): Ei sun tarvii jännittää koska sä kuitenkin osaat. Että jotenkin että musta tuntuu että se on ehkä ollut semmoinen, että on luonut itselle sellaista... tai vahvistanut itelle sellaista kuvitelmaa, että se mun osaaminen ei ole mitään sellaista osaamista, vaan se on jotain sellaista sisäsyntyistä. Ja jos mä en osaakaan niin se tekee musta huonomman.

Haastateltava pohti, että olisi tarvinnut äidiltään enemmän hyväksyntää: muistutusta siitä, että opintomenestyksestä ja arvosanoista riippumatta hän oli tärkeä, ja jos hän sattuisikin epäonnistumaan, olisi se täysin sallittua eikä epäonnistuminen tekisi hänestä huonompaa. Esimerkissä 6 toinen haastateltava kuvaa kielteistä kokemusta vanhemmilta saadusta koulunkäynnin avusta.

Esimerkki 6.

Nii on mä sain mun vanhemmilta aika paljon apua opiskelussa niinku tota peruskoulussa, ala-asteella varsinkin. Mut en mä tiä, ehkä sit tuli jotain paineita ..että tavallaan se oli helppotus lukiossa sit kun ne ei osannu auttaa enää.

Haastateltavan kuvauksesta käy ilmi, miten vanhempien antama, liian runsas oppimisen tuki oli aiheuttanut suoriutumispaineita ja johtanut oppimismotivaation laskemiseen.

3.3 Myönteiset koulutusvalintojen kannalta merkitykselliset perhetekijät

Myönteiset, koulutusvalintojen muodostumisen kannalta merkitykselliset perhetekijät jakautuivat kolmeen eri ulottuvuuteen: kouluttautumisen arvostamiseen, koulutukselliseen samaistumiseen sekä perheen tukeen koulutuspolun suunnittelussa. Kaikissa ulottuvuuksissa vanhemmilla ja perheellä oli myönteiseksi ja kannattelevaksi mielletty merkitys koulutusvalintojen muodostumisen kannalta. Ulottuvuuksia yhdisti perheen aktiivinen rooli kouluttautumista koskevilla keskusteluilla.

Kouluttautumisen arvostaminen. Tutkittavat kuvasivat kouluttautumisen arvostamista sekä perheeltä ja vanhemmilta tulevana kouluttautumisen loppuun viemistä tukevana ajattelumallina ja arvomaailmana että tutkittavien omana sisäisenä kouluttautumisen arvostamisena, joka oli usein seurausta vanhempien tai suvun korkeasta koulutustaustasta. Esimerkissä 7 haastateltava kuvailee kodin merkityksellisyyttä koulutuksen loppuun viemiselle.

Esimerkki 7.

Haastateltava: Hmm... no se oli just se halu kuitenkin suorittaa se koulu koska se on tärkeä että on opintoja pohjalla vaikka menee johonkin muuhun sitten jatkossa.

Haastattelija: Kyllä eli semmonen arvopohja siellä kuitenkin että haluaa sen koulun ja se on tärkeä asia että sen suorittaa loppuun.

Haastateltava: Joo.

Erään haastateltavan kertomuksessa koulutus ja tutkinnon saaminen saivat lähes itseisarvollisen merkityksen, jonka luomisessa ja ylläpitämisessä perheellä

ja vanhemmilla oli keskeinen rooli. Esimerkissä 8 haastateltava kuvaa koulutuksen tavoittelun olleen ”selkäytimessä” vanhempien ja suvun korkean koulutustaustan vuoksi. Vanhemmat olivat siirtäneet koulutuksen arvostamisen haastateltavalle jo varhaisessa iässä.

Esimerkki 8.

Mun molemmat vanhemmat on niinkun korkeakoulutettuja ja äitin puolen suku varsinkin niin se on jotenkin ollu mulle selkäytimessä aina että on tosi tärkeää että on niinkun korkea koulutus.

Koulutuksellinen samaistuminen. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa vanhempien kiinnostuksen kohteet ohjasivat haastateltavien omia akateemisia mielenkiinnonkohteita sekä koulutuspolun valintaa, sekä tilanteita, joissa vanhempien ja lähisukulaisten ammattialoihin tutustuminen ohjasi haastateltavien omaa ammatinvalintaa. Esimerkissä 9 haastateltava kuvaa, kuinka oli omien läheistensä sekä ”perhetuttujensa” kautta saanut tietoa erään alan työmahdollisuuksista, mikä oli johtanut samalle alalle hakeutumiseen. Haastateltava oli keskusteluiden ja työmahdollisuuksien kuulemisesta saanut käytännön tietoa siitä, millaisia asioita koulutus mahdollisti.

Esimerkki 9.

No varmaankin se että on nähny sen monipuolisuuden siinä tutkinnossa että mun molemmat vanhemmat ja isoveljeni on [yliopiston koulutusala, maisterin tutkinto]. Äiti on opiskellu ... mutta tota on nähny sen et kuinka monipuolisesti työllistyy siit koulutuksesta et meillä on paljon perhetuttuja ja muitakin jotka on just [sama yliopiston koulutusala, maisterin tutkinto] niinku heidän opiskelukavereita ja muita niin työskentelee tosi erilaisissa paikoissa.

Vanhempien ammatteihin ja mielenkiinnon kohteisiin tutustuminen alkoi haastateltavilla jo lapsuudessa. Esimerkissä 10 haastateltava kuvaa, miten molempien vanhempien ammattialat ja kiinnostuksen kohteet olivat kiinnostaneet myöskin häntä ja yhdistyneet hänen omassa ammatinvalinnassaan.

Esimerkki 10.

Muistan et lapsena mä olin aika kiinnostunu sellasista niinku ehkä niinku sotajutuista ja näin et meidän [vanhempi] oli niinku tehny ennen ... mut oli ollu armeijassa töissä [am-

mattinimike] et se niinku ties niinku paljon tämmösestä niinku armeija ja tämmösistä puolustuspolitiikasta ... ja sitte vielä [vanhempi] oli ... on [sosiaali- ja terveystalan ammattinimike] niin sitte tota...sitä kautta mulla on ollu kiinnostus psykologiaan aika pitkään mut sekin on tippunu pois sitte on ehkä tullu jotain niitten väliltä.. Aika itseasiassa.. mut aikailla jotain niitten väliltä mistä mä oon sitte lopulta ruvennu olemaan kiinnostunu..

Perheen tuki koulutuspolun suunnittelussa. Vanhemmat ja perhe tukivat haastateltavien koulutuspolun suunnittelua olemalla kiinnostuneita haastateltavien tulevaisuuden kouluttautumissuunnitelmista sekä osoittamalla tukensa ja hyväksyntänsä haastateltavien valitsemia koulutusaloja kohtaan. Eräs haastateltavista kuvasi, miten vanhemmat olivat pitäneet kiinni aidosti tavoitettavissa olevista tulevaisuuden suunnitelmista samalla, kun haastateltava itse oli ”elänyt urheilukuplassa” ja haaveillut urheilu-urasta. Esimerkissä 11 toinen haastateltava kuvaa paitsi vanhempien osoittamaa hyväksyntää ja kannustusta, myös saamaansa tukea omien valintojen ja haaveiden toteuttamiselle.

Esimerkki 11.

No mun perhe on kannustanu aina kaikkiin valintoihin ... silloin kun mä hain [opintoala yliopistossa] niin mun vanhemmat oli tosi ylpeitä siitä että mä teen niinku omaa juttua --- ...kyllä he on aina kannustanu ja näin mutta on myös aina painottanu jotenki sitä että pitää tehdä semmosii alavalintoja mitkä itselle tuntuu hyvälle.

3.4 Kielteiset koulutusvalintojen kannalta merkitykselliset perhetekijät

Kielteiset koulutusvalintojen muodostumisen kannalta merkitykselliset perhetekijät muodostuivat vanhempien ja haastateltavien välisistä tulevaisuuden koulutusvalintoihin liittyvistä näkemyseroista sekä haastavan perhetilanteen aiheuttamasta pitkäaikaisesta kuormituksesta, mikä heijastui vielä jatkokouluttautumisessakin. Molemmissa ulottuvuuksissa korostuivat hankalat suhteet vanhempiin ja perheeseen, joiden aiheuttama kuormitus heijastui koulutusvalintoihin ja saatavilla oleviin mahdollisuuksiin.

Näkemyserot tulevaisuudesta. Haastateltavat kuvasivat erilaisia erimielisyyksiä vanhempien ja perheen kanssa, jotka liittyivät haastateltavien koulutus-

ja uravalintoihin sekä akateemisiin mielenkiinnon kohteisiin. Yksi haastateltavista kertoi, miten hänen vanhempansa olivat painostaneet tekemään koulutusvalinnan, joka ei vastannut hänen omaa tahtoaan. Haastateltava kuvasi, että lukioon meneminen “ei ollut ehkä mikään oma unelma, että sinne mentiin vähä niinku painostuksen alla ja sitte se suoritettiin loppuun asti”.

Toinen haastateltava kertoi, miten hänen vanhempansa olivat arvostaneet vain akateemisia “tuloksia”, ja olivat siksi ennakkoluuloisia sekä haastateltavan vapaa-ajan harrastuksia kohtaan että haastateltavan valitsemaa koulutusala kohtaan. Koulutusala ei ollut vanhempien toiveiden mukainen, ja erilaisen koulutuspolun valitseminen aiheutti tuen vähenemistä ja tulehtuneita välejä. Haastateltava kuvasi perheen epäuskoa ja vähättelyä hänen kykyjään kohtaan seuraavasti: “Mun oma perhe eikä suku ei uskonu siihen että musta tulis mitää ylioppilasta koska mä tein [koulutusala] juttuja.” Esimerkissä 12 haastateltava kuvaa, miten suku painosti häntä kohti itselleen vääränlaista identiteettiä, mikä johti erimielisyyksiin ja kuormittuneisuuteen haastateltavan ja suvun välillä. Haastateltava näki kauaskantoisia, myönteisiä seurauksia siinä, ettei hän ollut suostunut suvun tahtoon.

Esimerkki 12.

Uskon vahvasti että jos olisin kuunnellu omien vanhempien toiveita tai omien sukulaisten toiveita siitä että pitääks hylätä se niinku oma suunta ja mennä semmoseen suuntaan mitä he toivoisivat ..mikä vaikka tuottais sitä rahaa ja tämmöstä ...semmonen ammatti tai näin. Nii sit mä kyllä olisin paljon tota vähemmän tota ihmisenä.

Perhetilanteen aiheuttama kuormitus. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa hankala perhetilanne oli aiheuttanut kuormitusta, jonka vaikutukset heijastuivat pitkälle koulutuspolulla. Eräs haastateltava kuvasi, miten molempien vanhempien riippuvuussairaus oli johtanut haastateltavalla tavallista varhaisempaan itsenäistymiseen ja kotoa pois muuttamiseen alaikäisenä. Tilanteen aiheuttama stressi oli vaikuttanut haastateltavan kykyyn opiskella ja suoriutua ylioppilaskirjoituksista koko potentiaalinsa mukaisesti. Ylioppilaskirjoituksissa suoriutuminen vaikuttaa merkittävästi esimerkiksi korkeakouluopintoihin pääsyyn ja näin ollen myös saavutettavissa oleviin koulutusmahdollisuuksiin. Esimerkissä 13

haastateltava kuvaa, miten kuormitus aiheutti menetettyjä mahdollisuuksia ylioppilaskirjoituksissa.

Esimerkki 13.

Kyllä mua niinku jälkeenpäin harmittaa että mä olisin voinu olla yks niist ihmisistä jotka on kirjottanu monta monta ällää mutta ei mulla vaan ollu niinku kapasiteetti keskitty ... tai niinku välittää koulusta yhtään enempää...

Haastateltavat kuvasivat myös muita lapsuuteen sijoittuvia perhehaasteita, joiden seuraukset vaikuttivat heidän elämäänsä edelleen. Eräs haastateltava kertoi lapsuuden kotiolojen vaikuttavan kielteisesti toiminta- ja opiskelukykyyn edelleen aikuisuudessa, mikä aiheutti vaikeuksia alanvalinnassa ja opintoihin sitoutumisessa. Toinen haastateltava kuvasi, miten oli suoriutunut koulunkäynnistä peruskoulussa ja toisella asteella kiitettävästi hankalasta perhetilanteesta huolimatta, kunnes aikuisuudessa lapsuuden kielteiset kokemukset alkoivat näkyä. Esimerkissä 14 on haastateltavan kuvaus siitä, miten hankalan perhetilanteen aiheuttamat haasteet ja ongelmat toimintakyvyssä ja elämönhallinnassa alkoivat näkyä vasta pitkän ajan kuluttua.

Esimerkki 14.

No ehkä jotenkin mä mietin jotenki mun sitä omaa koulupolkua et miten niinku tavallaan lujia lapset on ..et.. et silleen niinku yläasteella mulla oli..tai mun niinkun perheessä on ollu ongelmii niinku koko ala-asteen ja sitte tottakai ne pahensi niinku yläasteen aikana..mut mä pääsin lukion läpi aika helposti nii sit vast nyt mä oon niinku aikuinen..nii nyt vasta alkaa oikeesti olla aika vaikeeta nii nyt mä tarvin sen kuntoutusrahan, ja nyt mä tarvin niinku terapiaa ja tukee..ja mun pitää oikeesti niinku miettiä että miten mä jaksan elää..

Kuvaamalla lapsuuden "lujuutta" haastateltava tuo esille lapsuuden korkean kuormituksen sietokyvyn, ja lopulta sietokyvyn murtumisen aikuisiällä, kun haasteiden käsittelemättömyys alkoi näkyä elämässä. Haasteet vaikeuttivat merkittävästi haastateltavan elämää varhaisaikuisena sekä opiskelua korkeakoulussa.

4 POHDINTA

Perheen ja vanhempien merkitys lapsen koulunkäynnille ja koulutusvalinnoille tiedetään olevan moninainen ja merkittävä. Aiemmat tutkimukset osoittavat, että perhetaustan vaikutukset ulottuvat esimerkiksi oppimiseen (Leino & Nissinen, 2018; Pulkkinen ym., 2018; Vettenranta ym., 2016), koulupoissaolojen määrään (Autio ym., 2018; Claes ym., 2009) ja erilaisten opiskelutaitojen kehittymiseen (Bindman ym., 2015; Nievar ym., 2014). Lisäksi tutkimusten perusteella perhetaustalla on merkittävä vaikutus koulutusvalintojen muodostumisessa (Brown & Putwain, 2022; Kivinen ym., 2012; Witting, 2016). Tämä tutkimus kartoitti nuorten aikuisten kokemuksia oman perheensä ja vanhempiensa merkityksestä koulupolun muodostumisessa. Tutkimus toteutettiin teoriaohjaavan laadullisen sisällönanalyysin avulla, ja tulokset jakautuivat koulunkäyntiä ja koulutusvalintoja koskeviin perhetekijöihin.

Perhetekijöiden merkitys ja lapsen koulupolun muodostuminen. Tutkimuksen tulokset osoittivat perhetekijöiden moninaisuuden sekä niiden moniulotteiset, usein pitkäaikaisetkin vaikutukset lasten koulupolkuun. Lapsen koulupolun muodostuminen käsitettiin tässä tutkimuksessa muodostuvan koulunkäynnistä sekä koulutusvalinnoista. Merkityksellisinä kokemuksina koulupolun muodostumisessa korostuivat erityisesti erilaiset kokemukset vanhempien ja perheen antamasta tuesta, kotiympäristön turvallisuudesta ja vanhempien kanssa jaetusta luottamuksesta ja avoimuudesta. Haastateltavat kuvasivat näiden ulottuvuuksien avulla paitsi niitä perhetekijöitä, joista heillä oli kokemusta, myös niitä tekijöitä, joita he olisivat kaivanneet tai tarvinneet koulupolullaan. Seuraavaksi tarkastelen tuloksia analyysissä muodostuneiden eri ulottuvuuksien sekä aiemman tutkimustiedon avulla.

Koulunkäyntiin saatu tuki sai monenlaisia erilaisia muotoja. Koulunkäynnin käytännön tuki oli tiettyyn taidon oppimiseen kohdistettua, yleistä tukiope-
tusta ja avun tarjoamista. Aiemmat tutkimukset osoittavat myös vanhempien antaman koulunkäynnin tuen merkityksellisyyden, sillä vanhempien antama oppimisen tuki on yhteydessä lapsen vahvaan akateemiseen identiteettiin (Al-Hassan

ym., 2024) ja koulutyöstä keskusteleminen on myönteisessä yhteydessä hyviin oppimistuloksiin (Castro ym., 2015). Tutkittavien kuvailema tuki oli myös rohkaisua, opiskeluun kannustamista, tuen antamista haastavissa tilanteissa ja läsnäoloa keskusteluiden kautta. Aiempi tutkimustieto tukee lapsen ja vanhempien lämpimien välien merkitystä kouluun kiinnittymiselle (Kiiskilä ym., 2015), opiskelumotivaatiolle (Vasalampi ym., 2018) ja toiminnanohjauksellisten taitojen kehittämiselle (Bindman ym., 2015).

Myös vanhempien myönteinen ja innokas suhtautuminen oppimista kohtaan ja kodin erilaiset oppimista tukevat tavat, kuten lukuharrastuneisuus ja kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan tukivat tutkittavien koulunkäyntiä. Tulos oli linjassa aiempien tutkimusten kanssa, sillä kodin tarjoama kulttuurinen pääoma on myönteisessä yhteydessä koulumenestykseen (Wang & Wu, 2023), minkä lisäksi tutkimuksissa on huomattu itsenäisen ajattelun tukemisen myönteinen yhteys oppimistuloksiin ja yhteyden pitkäaikaiset vaikutukset jopa toisen asteen koulutukseen asti (Bindman ym., 2015). Vanhempien kiinnostus kulttuuriin ja yhteiskuntaan sekä lasten rohkaiseminen oppimiseen ja omien mielipiteiden muodostamiseen tukevat mitä luultavimmin myös lasten itsenäistä ajattelua.

Kaikki vanhemmilta saatu tuki ei saanut myönteistä merkitystä. Rungas auttaminen asetti paineita oppimiselle ja laski koulumotivaatiota. Aiemmissä tutkimuksissa on myös havaittu, että vanhempien tiivis ja kontrolloiva osallistuminen koulunkäyntiin laskee oppimismotivaatiota (Dumont ym., 2015; Häfner ym., 2018) ja koulutyytyväisyyttä (Tunkkari ym., 2023). Osa ei saanut lainkaan tukea vanhemmiltaan, mikä on huolestuttavaa sen valossa, että tutkimustieto osoittaa ilman tukea jäämisen olevan yhteydessä luvattomiin poissaoloihin (Autio ym., 2018) ja vanhempien vähäinen kiinnostus koulunkäyntiä kohtaan lisää riskiä koulutuksen keskeyttämiseen (Gubbels ym., 2019).

Aiemman tutkimustiedon mukaan vanhempien korkeilla akateemisilla odotuksilla on myönteinen yhteys opintomenestykseen (Castro ym., 2015), mutta tämän tutkimuksen tulokset antoivat korkeisiin odotuksiin hieman erilaisen näkökulman. Haastateltavat, joiden vanhemmat asettivat korkeita odotuksia oppimiselle, menestyivät kyllä opinnoissaan, mutta korkeiden odotusten seuraukset

olivat lopulta kielteisiä. Korkeiden odotusten aiheuttama paine johti ylisuorittamiseen, kouluväsymykseen, arvosanojen piilotteluun ja lopulta jopa pinnaamiseen ja luottamussuhteen haavoittumiseen. Korkeilla odotuksilla oli siis jonkinlainen merkitys jopa koulu-uupumisen kannalta. On huomattava, että vanhemmille hyvät arvosanat viestivät siitä, että lapsen koulunkäynti ja oppiminen sujuu odotetulla tavalla. Kielteiset seuraukset voivat jäädä näkymättömiksi, kunnes ne tulevat näkyviksi esimerkiksi koulupoissaoloina tai mielenterveyden oireiluna. Lapsi, joka pelkää aiheuttavansa vanhemmalleen pettymyksen, ei todennäköisesti kerro haasteistaan ennen kuin ne ovat edenneet pitkälle tai kunnes niiden piilottaminen on mahdotonta. Lapsen ja vanhemman välisellä avoimuudella ja vanhemman osoittamalla hyväksynnällä onkin kielteisten seurausten ehkäisemisessä mittaamattoman tärkeä rooli.

Koulutusvalintoihin liittyvissä perhetekijöissä korostuivat vanhempien kouluttautumista arvostavat asenteet, vanhempien toiveet kouluttautumisvalinnoista sekä perhesuhteissa ilmentyneet haasteet. Sosiaalisella kasvuympäristöllä oli huomattava merkitys koulutusvalinnoissa. Perheen ja sukulaisten koulustaustat muodostivat koulutukseen liittyvän arvomaailman sekä lisäsivät halua kouluttautua loppuun ja hakeutua korkeakouluopintoihin. Vanhemmat ja perheen sosiaalinen ympäristö edustivat selkeästi koulutuksellista normia: koulutuksen loppuun vieminen ja koulutuksen arvostaminen olivat lähes itsestään selvyyksiä perhetaustan kouluttautuneisuuden, asenteiden ja tottumusten vuoksi. Aiemmissä tutkimuksissa on myös huomattu perheen koulustaustan siirtyminen vanhemmalta lapselle sekä ammatillinen samaistuminen (kts. Brown & Putwain, 2022; Helland & Wiborg, 2019). Kouluttautumista koskevaa arvomaailmaa siirrettiin sukupolvelta toiselle sosiaalisen ympäristön tottumusten ja koulutusta koskevien keskusteluiden kautta. On hyvin todennäköistä, että koulutusta arvostava puhe oli lapsuudesta asti läsnä kotona, jolloin nämä arvot siirtyivät tehokkaammin ja, kuten eräs haastateltavista sen ilmaisi, ”selkäyttimeen”. Koulutuspolun suunnitteluun saatu tuki todennäköisesti heijasteli myös vanhempien omia tottumuksia ja koulutuspolkuja: jos vanhemmalla itsellä on kokemus esimerkiksi lukiosta tai yliopistosta, tieto siirtyy eteenpäin lapselle.

Kaikilla haastateltavilla ei ollut vanhempien ja perheen tukea koulutusvalintojen muodostamisessa. Kielteiset koulutusvalintoihin liittyvät merkitykset vaihtelivat aina koulutusvalintoja koskevista erimielisyyksistä kauaskantoisempiin, mielenterveyttä koskeviin haasteisiin. Erimielisyydet johtivat avoimuuden puutteeseen lapsen ja vanhemman välillä, ja ne olivat seurausta siitä, etteivät vanhemmat hyväksyneet valittuja koulutuspolkuja. Keskusteluyhteyden säilyminen vanhempien ja lasten välillä on hyvin tärkeää, sillä heikko keskusteluyhteys vanhempien kanssa on yhteydessä luvattomiin poissaoloihin (Autio ym., 2018).

Haastateltavien kertomuksissa nousi useasti esiin kodin turvallisuus, jolla oli merkitystä niin koulunkäynnissä kuin koulutusvalinnoissakin. Arjen sujuvuus ja turvallisuus nousivat esille koulunkäyntiä tukevinä asioina. Lapsuuden turvaton kasvuympäristö oli taas johtanut ajan kuluessa elämäntilanteisiin, joissa tulevaisuuden näkymät olivat epävarmoja. Turvallinen kotiympäristö on ymmärrettävästi yksi tärkeimmistä oppimisen edellytyksistä, ja ilman sitä on hankala keskittyä koulunkäyntiin. Tämän tutkimuksen tulokset osoittivat, että turvattomalla kotiympäristöllä on niin välittömiä kuin pitkäaikaisiakin vaikutuksia lapsiin ja nuoriin. Koska erilaisilla kotiympäristöön liittyvillä riskitekijöillä, kuten mielenterveyden haasteilla ja päihderiippuvuuksilla, on kielteinen vaikutus lapsen kognitiiviseen kehitykseen (Guinosso ym., 2016) on tärkeää tarkastella myös vanhempien jaksamista ja terveyttä turvallisen kasvuympäristön takaamiseksi lapsille. Riippuvuussairaudet, kuten alkoholismi, ovat Suomessa verrattain yleisiä, ja ne koskettavat myös suomalaisia lapsiperheitä. Mannerheimin lastensuojeluliiton (2024) mukaan noin joka viides suomalainen nuori kokee vanhemman alkoholinkäytön haitalliseksi. Erilaiset mielenterveyden häiriöt myös lisäävät riskiä alkoholiriippuvuuden kehittymiselle (Häkkinen, 2023). Mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä sosiaalipalveluiden saavutettavuudesta ja laadusta huolehtiminen onkin välttämätöntä lapsiperheiden hyvinvoinnin kannalta.

Yhteenveto. Perhetekijöillä oli moniulotteinen ja osalla haastateltavista koulupolkua ratkaisevasti muokkaava merkitys. Merkitykset jakautuivat suurelle kirjolle. Erot siinä, miten perhetekijät tukivat tai jopa heikensivät haastateltavien etenemistä koulupoluillaan, olivat suuria. Osa haastateltavista sai kotoaan runsaasti tukea ja erilaisia oppimisen edellytyksiä, kun taas osalla perhe heikensi kokonaisyhyvinvointia ja mahdollisuuksia jopa koko elämässä pärjäämiseen. On vaikea arvioida sitä, miten tutkittavien koulutuspolun olisivat muotoutuneet ilman heidän vanhempiaan. Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että vanhemmilla on ollut merkitystä ja usein jopa ratkaisevastikin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että vanhemmat tarvitsevat lisää tietoa siitä, minkälainen koulunkäynnin tuki on aidosti tehokasta. Koulunkäynnin tehokkaaseen tuen antamiseen voidaan vaikuttaa esimerkiksi koulun kautta ja lisäämällä koulun ja kodin välistä yhteistyötä ja kasvatuskumppanuutta. Lisäksi on tärkeää panostaa lapsen ja vanhemman väliseen luottamussuhteeseen ja avoimuuteen. Tämä kytkeytyy myös koulunkäynnin tukeen: painostaminen ja korkeiden odotusten asettaminen eivät ole tehokasta tukea, vaan saattavat johtaa haitallisiin lopputuloksiin. Tulosten nojalla huomionarvoista on myös vanhempien hyvinvointi ja vanhemmuuden tukeminen. Hyvinvoivat vanhemmat kykenevät paremmin tarjoamaan lapsilleen turvallisen ja tasapainoisen kasvualustan, jossa koulunkäynti ja oppiminen voivat onnistua.

Tutkimuksen luotettavuus ja rajoitukset. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista tarkastella uskottavuuden, luotettavuuden ja eettisyyden kautta, joskin nämä ulottuvuudet ovat osittain päällekkäisiä ja yhteen kytkeytyneitä (Puusa & Juuti, 2020). Tarkastelen tutkimukseni luotettavuutta ja rajoituksia sekä oman tutkimusprosessini että aineistoni näkökulmasta.

Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa tutkijan on ymmärrettävä omat ennakkokäsityksensä tutkittavasta ilmiöstä ja pyrittävä tekemään harkittuja, ennakkokäsitysten taakse kurottavia tulkintoja (Laine, 2015). Aineiston tulkintaan voi vaikuttaa tutkijan esiymmärrys, jolla tarkoitetaan omakohtaista tai toisen kautta saatua tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Aaltio & Puusa, 2020). Tutkijana omilla ennakkokäsityksilläni ja esiymmärrykselläni on paljon merkitystä siinä,

minkälaisia tulkintoja aineistosta teen. Minulla on omakohtaisia ja teoriaan tutustumisen avulla muovautuneita käsityksiä siitä, millä tavoin perhe voi olla merkityksellinen koulupolulla, ja olen tiedostanut omat käsitykseni läpi koko tutkimusprosessin. Olen pyrkinyt lisäämään tutkimuksen luotettavuutta huolellisella ja ennakkoluulottomalla aineistoon tutustumisella ja omien tulkintojeni kyseenalaistamisella. Tutkimusprosessi on ollut useiden kuukausien mittainen, enkä ole tehnyt ennenaikaisia tulkintoja aineistosta. Tutkielmani ohjaaja on tutustunut analyysiprosessiini ja tuloksiini ja todennut ne uskottaviksi. Olen sitonut tekemäni tulkinnat aineistoon ja huolehtinut siitä, että tuloksistani on aina jäljitettävissä oleva polku alkuperäiseen aineistoon.

Aineiston tulkintaan vaikuttavat myös erilaiset äänenpainot, äänensävyt sekä muut vain puheesta tai kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta ilmenevät ilmaisulliset keinot. Käyttämässäni litteraateissa näitä ei ole merkitty. Koska en toteuttanut haastatteluja, tutkijana olen tulkinnut keskustelua, jossa en itse ole ollut mukana. Tällä on saattanut olla vaikutusta kertomusten tulkintaan ja siten myös tutkimuksen luotettavuuteen.

Aineiston rajoitteena on myös tutkittavan aiheen mahdollinen sensitiivisyys. Haastattelukysymysrunko ei ole sisältänyt suoria kysymyksiä perheen antamasta tuesta tai perheen merkityksestä koulupolulla. Se, ettei perheestä kysyminen ole kuulunut haastattelurungon varsinaisiin kysymyksiin ei ole itsessään rajoitus, sillä haastateltavia on pyydetty kertomaan koulupolulla kaikkien merkittävimmiksi kokemista asioista. Perheestä ja kodista puhuminen voidaan kuitenkin kokea sensitiiviseksi ja yksityiseksi aiheeksi, ja täten siitä kertominen ja erityisesti kielteisten kokemusten yksityiskohtainen kuvaileminen voi olla arkaakin aihe ja vaikuttaa haluun käsitellä asiaa. Haastateltavat ovat voineet jättää kertomatta ratkaiseviakin yksityiskohtia asian arkaluontoisuuden vuoksi.

Erytyisesti, kun tutkimus keskittyy arkaan aiheeseen, on tärkeää huolehtia, ettei tutkimus vaaranna tutkittavien ihmisten elämän kulkua (Puusa & Juuti, 2020). Tutkimuksen eettisiä ratkaisuja on osittain tarkasteltu jo alaluvussa 2.4 Eettiset ratkaisut. Tutkimukseen osallistuneet tutkittavat ovat rohkeasti avanneet

henkilökohtaisia ja kipeitäkin kokemuksia haastatteluissa. Heidän anonymiteettiin sekä alkuperäistä kokonaisuainesta on suojeltu tutkimuksen teon aikana asianmukaisesti. Tutkimuksen eettisyyttä määrittää myös olennaisesti se, että sen tarkoituksena on tuottaa hyviä asioita tutkimuksen kohteena oleville ihmisille (Puusa & Juuti, 2020). Tutkimuksen tarkoituksena olikin lisätä tietoa siitä, millaisilla tavoilla perhetekijät ovat merkityksellisiä koulupolulla, jotta tulevaisuudessa perhetekijät voidaan ottaa paremmin huomioon koulutuksen järjestämisessä.

Johtopäätökset ja jatkotutkimushaasteet. Tämä tutkimus kartoitti suomalaisten nuorten aikuisten kokemuksia heidän perheidensä merkityksistä koulupolkujen muodostumisessa. Tutkimus vahvisti aiempien tutkimusten antia, mutta syvensi myös ymmärrystä siitä, millä tavoin perhetekijät muovaavat koulupolkua. Tutkimus antoi monipuolisen kuvan siitä, miten erilaiset perhetaustat antavat erilaisia mahdollisuuksia menestyä opinnoissa.

Koska tutkimus keskittyi vain lasten näkökulmiin, ei vanhempien ääni tullut tutkimuksessa kuuluviin. Jatkotutkimuksien keskittäminen vanhempien kokemuksiin lisäisi tietoa siitä, miten he rakentavat koulunkäyntiin annetun tuen, millaisia asenteita ja uskomuksia heillä on tuen suunnittelussa ja millaisena he hahmottavat oman roolinsa lastensa koulunkäynnissä. Lisäksi koulutusvalintojen muovautumiseen liittyen olisi tärkeää tutkia sitä, millä tavoin vanhemmat muodostavat käsityksiä siitä, millaiset koulutuspolut ja uravalinnat ovat heidän lapsilleen mahdollisia ja todennäköisiä, ja millä tavoin he siirtävät näitä käsityksiä lapsilleen.

Jokainen vanhempi haluaa lapselleen parasta. Samalla perheiden eriarvoistuminen ja vanhempien jaksaminen puhututtavat Suomessa. Sairastuminen, heikko taloudellinen tilanne, huono keskusteluyhteys lapseen tai tiedon puute tehokkaista tukemisen keinoista heikentävät mahdollisuuksia tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä sekä koulunkäyntiä ja koulutusvalintoja. Tutkimusta tulisi keskittää myös siihen, miten perheitä ja vanhemmuutta voisi parhaiten tukea hankalissa tilanteissa sekä erityisesti ennaltaehkäisevästi, niin, että jokaisella

lapsella olisi normaalia kasvua ja oppimista edistävä kotiympäristö. Koska perhetekijöillä on niin huomattava merkitys koulupolun muodostumisessa, on tulevaisuudessa tasa-arvoisen koulutuksen takaamiseksi tärkeää selvittää, miten vanhemmilla olisi enemmän resursseja lastensa tukemiseen.

Tämä tutkimus on tuonut esiin 17 nuoren aikuisen kokemukset heidän perheidensä merkityksestä koulupolulla. Kertomukset raottivat ovea siitä, millaisia erilaisia oppimisen eväitä suomalaiset lapset koulupolulleensa saavat. Tutkimuksen nojalla on selvää, etteivät oppilaat saavu kouluun samanlaisista lähtökohdista, vaan on olemassa todellisia eroja siinä, millaisia oppimisen edellytyksiä perhe on taustalla antamassa. Koulutusjärjestelmässä, jossa halutaan taata koulutuksellista tasa-arvoa ja laadukasta koulutusta jokaiselle lapselle ja nuorelle, ei perhetaustan merkitystä saa unohtaa.

LÄHTEET

- Aaltio, I., & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 177-188). Gaudeamus.
- Ahonen, A. & Hiltunen, J. (5.12.2023). PISA 2022: Osaaminen heikentynyt Suomessa ja lähes kaikissa muissa OECD-maissa.
<https://www.jyu.fi/fi/uutinen/pisa-2022-osaaminen-heikentynyt-suomessa-ja-lahes-kaikissa-muissa-oecd-maissa>
- Al-Hassan, S. M., Duell, N., Lansford, J. E., Dodge, K. A., Gurdal, S., Liu, Q., Long, Q., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Steinberg, L., Tapanya, S., Tirado, L. M. U., Yotanyamaneewong S., Alampay, L. P., Bacchini, D., Bornstein, M. H., Chang, L., Deater-Deckard, K. & Di Giunta, L. (2024). Parents' learning support and school attitudes in relation to adolescent academic identity and school performance in nine countries. *European journal of psychology of education*, 39(4), 3841-3866. <https://doi.org/10.1007/s10212-024-00827-4>
- Aunola, K., Heinonen, J., & Leppänen, U. (2019). Vanhempien ja kodin merkitys oppimisessa. Teoksessa T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M-K. Lerkkanen & T. Siiskonen (toim.) *Oppimisen vaikeudet* (s. 148-159). Niilo Mäki Instituutti.
- Autio, E., Rantanen, A., Koivisto, A., & Joronen, K. (2018). Perhetekijöiden yhteys perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaisten itseraportointiin luvattomiin koulupoissaoloihin. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 55(4). <https://doi.org/10.23990/sa.69137>
- Bindman, S. W., Pomerantz, E. M., & Roisman, G. I. (2015). Do Children's Executive Functions Account for Associations Between Early Autonomy-Supportive Parenting and Achievement Through High

School? *Journal of educational psychology*, 107(3), 756-770.

<https://doi.org/10.1037/edu0000017>

Bourdieu, P., & Passeron, J. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. Sage.

Breen, R., & Goldthorpe, J. H. (1997). Explaining educational differentials: towards a formal rational action theory. *Rationality and society*, 9(3), 275-305. <https://doi.org/10.1177/104346397009003002>

Brown, C., & Putwain, D. W. (2022). Socio-economic status, gender and achievement: The mediating role of expectancy and subjective task value. *Educational psychology (Dorchester-on-Thames)*, 42(6), 730-748. <https://doi.org/10.1080/01443410.2021.1985083>

Carless, B., Melvin, G. A., Tonge, B. J., & Newman, L. K. (2015). The Role of Parental Self-Efficacy in Adolescent School-Refusal. *Journal of family psychology*, 29(2), 162-170. <https://doi.org/10.1037/fam0000050>

Castro, M., Expósito-Casas, E., López-Martín, E., Lizasoain, L., Navarro-Asencio, E., & Gaviria, J. L. (2015). Parental involvement on student academic achievement: A meta-analysis. *Educational research review*, 14, 33-46. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2015.01.002>

Claes, E., Hooghe, M., & Reeskens, T. (2009). Truancy as a contextual and school-related problem: A comparative multilevel analysis of country and school characteristics on civic knowledge among 14-year-olds. *Educational studies*, 35(2), 123-142. <https://doi.org/10.1080/03055690802470258>

Dumont, H., Trautwein, U., Nagy, G., & Nagengast, B. (2014). Quality of Parental Homework Involvement: Predictors and Reciprocal Relations With Academic Functioning in the Reading Domain. *Journal of educational psychology*, 106(1), 144-161. <https://doi.org/10.1037/a0034100>

- Eccles, J. (2009). Who Am I and What Am I Going to Do With My Life? Personal and Collective Identities as Motivators of Action. *Educational psychologist*, 44(2), 78-89.
<https://doi.org/10.1080/00461520902832368>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Gubbels, J., van der Put, C. E., & Assink, M. (2019). Risk Factors for School Absenteeism and Dropout: A Meta-Analytic Review. *Journal of youth and adolescence*, 48(9), 1637-1667.
<https://doi.org/10.1007/s10964-019-01072-5>
- Guinosso, S. A., Johnson, S. B., & Riley, A. W. (2016). Multiple adverse experiences and child cognitive development. *Pediatric research*, 79(1-2), 220-226. <https://doi.org/10.1038/pr.2015.195>
- Harju-Luukkainen, H., Aunola, K., & Vettenranta, J. (2018). Sosiaaliset suhteet koulunkäynnissä vahvuutena ja haasteena - nuorten kokema sosiaalinen tuki kotona ja koulussa. Teoksessa J. Rautopuro & K. Juuti (toim.), *PISA pintaa syvemältä: PISA 2015 Suomen pääraportti* (s. 121-149). Suomen kasvatustieteellinen seura. *Kasvatusalan tutkimuksia*, 77. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5401-82-0>
- Hautamäki, J., Rämä, I., Vainikainen, M., Hautamäki, J., Rämä, I., & Vainikainen, M. (2019). *Perusopetus, tasa-arvo ja oppimaan oppiminen: Valtakunnallinen arviointitutkimus peruskoulun päättövaiheesta*. Helsingin yliopisto.
- Helland, H., & Wiborg, Ø. N. (2019). How do parents' educational fields affect the choice of educational field? *The British journal of sociology*, 70(2), 481-501. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12370>

- Hill, N. E., & Tyson, D. F. (2009). Parental Involvement in Middle School: A Meta-Analytic Assessment of the Strategies That Promote Achievement. *Developmental psychology*, 45(3), 740-763.
<https://doi.org/10.1037/a0015362>
- Holm, A., & Meier Jaeger, M. (2008). Does relative risk aversion explain educational inequality? A dynamic choice approach. *Research in social stratification and mobility*, 26(3), 199-219.
<https://doi.org/10.1016/j.rssm.2008.05.004>
- Häfner, I., Flunger, B., Dicke, A., Gaspard, H., Brisson, B. M., Nagengast, B., & Trautwein, U. (2018). The Role of Family Characteristics for Students' Academic Outcomes: A Person-Centered Approach. *Child development*, 89(4), 1405-1422. <https://doi.org/10.1111/cdev.12809>
- Häkkinen, M. (17.1.2023). *Alkoholiriippuvuus*. Duodecim Terveyskirjasto.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00196>
- Ikonen, K., Leinonen, R., Asikainen, M. A., & Hirvonen, P. E. (2017). The influence of parents, teachers, and friends on ninth graders' educational and career choices. *International journal of gender, science and technology*, 9(3), 316-338.
- INVEST – Inequalities, Interventions and New Welfare State. (2023).
Oppimiseröjen kasvu pitää pysäyttää. *Turun yliopisto & Terveysten ja hyvinvoinnin laitos*. https://invest.utu.fi/fi/kolme-askelta-kohti-parempaa-yhteiskuntaa/oppimiseröjen_kasvu_pitaa_pysayttaa/
- Jaeger, M. M. (2011). Does Cultural Capital Really Affect Academic Achievement? New Evidence from Combined Sibling and Panel Data. *Sociology of education*, 84(4), 281-298.
<https://doi.org/10.1177/0038040711417010>
- Kiiskilä, K., Tuomaala, S., Aunola, K., Lerkkanen, M., & Kiuru, N. (2015).
Vanhemmuustyylien ja koulunkäyntiin liittyvien

ohjauskäytänteiden yhteydet lasten kouluun sitoutumiseen.

Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja, 46(4), 349-363.

Kivinen, O., Hedman, J., & Kaipainen, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa: Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77(5), 559-566.

Kluczniok, K., Lehl, S., Kuger, S., & Rossbach, H. (2013). Quality of the home learning environment during preschool age - Domains and contextual conditions. *European early childhood education research journal*, 21(3), 420-438.

<https://doi.org/10.1080/1350293X.2013.814356>

Laine, T. (2015). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, (s. 29-51). PS-kustannus.

Lazarides, R., Harackiewicz, J., Canning, E., Pesu, L., & Viljaranta, J. (2015). The role of parents in students' motivational beliefs and values. Teoksessa C. M. Rubie-Davies, J. M. Stephens, & P. Watson (toim.), *The Routledge International Handbook of Social Psychology of the Classroom* (Artikkeli 5). Routledge. Routledge International Handbooks.

Leino, K., & Nissinen, K. (2018). Suomalaisoppilaiden lukemiseen sitoutuminen, taustatekijät ja lukutaito: yhteyksien etsiminen polkuanalyysillä. Teoksessa J. Rautopuro, & K. Juuti (toim.), *PISA pintaa syvemmältä: PISA 2015 Suomen pääraportti* (s. 39-67). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 77. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5401-82-0>

- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (16.1.2024). Vanhemman alkoholinkäyttö.
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempi-juo-liikaa/>
- Manu, M., Torppa, M., Vasalampi, K., Lerkkanen, M., Poikkeus, A., & Niemi, P. (2023). Reading Development from Kindergarten to Age 18: The Role of Gender and Parental Education. *Reading research quarterly*, 58(4), 505-538. <https://doi.org/10.1002/rrq.518>
- Masarik, A. S., & Conger, R. D. (2017). Stress and child development: A review of the Family Stress Model. *Current opinion in psychology*, 13, 85-90. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>
- Nievar, M. A., Moske, A. K., Johnson, D. J., & Chen, Q. (2014). Parenting Practices in Preschool Leading to Later Cognitive Competence: A Family Stress Model. *Early education and development*, 25(3), 318-337. <https://doi.org/10.1080/10409289.2013.788426>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (Fourth edition.). SAGE Publications, Inc.
- Pulkkinen, J., Tolvanen, A., & Rautopuro, J. (2018). Sosioekonominen tausta, motivaatio ja minäpystyvyys luonnontieteiden osaamisen selittäjinä tytöillä ja pojilla. Teoksessa J. Rautopuro, & K. Juuti (toim.), *PISA pintaa syvemmältä: PISA 2015 Suomen pääraportti* (s. 19-37). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 77. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5401-82-0>
- Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.
- Roskam, I., Aguiar, J., Akgun, E., Arena, A. F., Arikan, G., Aunola, K., Besson, E., Beyers, W., Boujout, E., Brianda, M. E., Brytek-Matera, A., Budak, A. M., Carbonneau, N., César, F., Chen, B-B., Dorard, G., dos Santos Elias, L. C., Dunsmuir, S., Egorova, N., ... Mikolajczak, M. (2024). Three reasons why parental burnout is more prevalent in

individualistic countries: A mediation study in 36 countries. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 59(4), 681-694.
<https://doi.org/10.1007/s00127-023-02487-z>

Salmela-Aro, K. & Chmielewski, A.K. (2019). Socioeconomic Inequality and Student Outcomes in Finnish Schools. Teoksessa L. Volante, S. Schnepf, J. Jerrim & D. Klinge (toim.), *Socioeconomic Inequality and Student Outcomes. Education Policy & Social Inequality*, vol 4. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-9863-6_9

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 14.8.2020. Perhetaustan yhteys

koulutusvalintoihin voimistunut.

<https://www.sttinfo.fi/tiedote/69886363/perhetaustan-yhteys-koulutusvalintoihin-voimistunut?publisherId=69817778>

Tolonen, T., Vehkalahti, K., & Aapola-Kari, S. (2021). Toiveita ja tulevaisuuksia: Nuorten koulutukselliset jatkumot ja säröt toisella asteella. Teoksessa K. Vehkalahti, S. Aapola-Kari & P. Armila (toim.), *Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen: laadullinen seurantatutkimus Nuoret ajassa*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.

Tunkkari, M., Hirvonen, R., Vasalampi, K., & Kiuru, N. (2023). Bidirectional associations between maternal homework involvement, adolescents' academic motivation, and school well-being. *Journal of family psychology*. <https://doi.org/10.1037/fam0001177>

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen Neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa – Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettinen Neuvottelukunta.

Vasalampi, K., & Aunola, K. (2016–2024). *Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin* [Julkaisematon aineisto]. Jyväskylän yliopisto.

- Vasalampi, K., Kiuru, N., & Salmela-Aro, K. (2018). The Role of a Supportive Interpersonal Environment and Education-Related Goal Motivation During the Transition Beyond Upper Secondary Education. *Contemporary Educational Psychology*, 55, 110-119. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2018.09.001>
- Vettenranta, J., Puhakka, E., Rautopuro, J., Vainikainen, M.-P., Välijärvi, J., Ahonen, A., Hautamäki, J., Hiltunen, J., Leino, K., Lähteinen, S., Nissinen, K., & Nissinen, V. (2016). *PISA 2015 ensituloksia. Huipulla pudotuksesta huolimatta*. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja; No. 2016:41). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79052/okm41.pdf>
- Välijärvi, J. (2017). *PISA 2015: Oppilaiden hyvinvointi*. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55996/978-951-39-7046-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Wang, J., & Wu, Y. (2023). Income inequality, cultural capital, and high school students' academic achievement in OECD countries: A moderated mediation analysis. *The British journal of sociology*, 74(2), 148-172. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12997>
- Witting, M. (2016). Vanhempien koulutus vaikuttaa lasten valintoihin. *Tieto & trendit: talous, yhteiskunta, ympäristö*, 2, 28-37.

LIITTEET

Liite 1. Taulukko kielteisistä koulutusvalintojen muodostumiseen liittyvistä perhetekijöistä

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
Painostus eri alalle Kiinnostuksen kohteiden väheksyminen	Näkemyserot tulevaisuudesta	Kielteiset perhetekijät koulutusvalintojen muodostumisessa
Lapsuuden perhetilanteen vaikutus opiskelukykyyn aikuisiällä Nuorena itsenäistyminen perhetilanteen vuoksi	Perhetilanteen aiheuttama pitkäaikainen kuormitus	

Liite 2. Taulukko myönteisistä koulunkäyntiin liittyvistä perhetekijöistä.

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
Tukiopetus kotona Avun tarjoaminen Koulunkäynnin ja opiskelun organisointi	Käytännön tuki koulunkäynnissä	Myönteiset perhetekijät koulunkäynnissä
Koulutyöhön kannustaminen Opiskeluidentiteetin tukeminen Rohkaisu haastavissa tilanteissa	Koulunkäynnin psyykkinen ja emotionaalinen tuki	
Tasapainoinen ja terve kotiympäristö Kodin kulttuuriharrastuneisuus	Oppimista tukeva kotiympäristö	

Liite 3. Taulukko kielteisistä perhetekijöistä koulunkäynnissä.

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
Vanhemman tai vanhempien sairastuminen Haasteet vanhempien ja perheen kanssa	Tasapainottomuus kotiympäristössä	
Korkeat odotukset oppimistuloksille ja painostaminen Haitallisen opiskeluidentiteetin tukeminen	Koulunkäynnin haitallinen kontrolli	Kielteiset perhetekijät koulunkäynnissä